

Знімки з сайту Президента України

УРЯД Є. ЧИ БУДЕ ДІЛО?

ПОГЛЯД

Після збурення у Верховній Раді при затвердженні кандидатури на пост прем'єра Юрія Єханурова політичні пристрасті в Україні дещо ушухли. Щоправда, пересічний загал час від часу струшують кричущі факти корупції на верхах, що доходять у формі чуток. Так, за повідомленнями преси, на публічне одкровення відважився нардеп Петро Димінський, який засвідчив, що свого часу нібито у парламенті за голос, поданий за Януковича, пропонували 200 тисяч, а за поліпреформу — 20 млн. доларів. Але хто пропонував, залишається таємницею.

Поширюються подібні чулки і про недавнє голосування за Єханурова: мовляв, гроші пропонували і за його підтримку, і за його бойкот. Те, що корупція в Україні має глибоке коріння в чиновницькому середовищі, ні для кого не секрет, але й не виключено, що такі чулки свідомо перебільшені і запускаються з метою посіяти в суспільстві сумніви, поглибити недовіру людей до державних інституцій і кинути тінь на помітних політиків напередодні парламентських виборів.

Підживлені піар-ходами різних політичних сил, останні драматичні події, пов'язані з відставкою колишнього і формуванням нового уряду,

такі вплинули на суспільну свідомість. Попри різнобій у результатах соціологічних опитувань, помітна загальна тенденція зниження рейтингу недавніх кумирів публіки. Так, за даними фонду "Демократичні ініціативи", перевага недовіри над довірою у Президента Віктора Ющенка у вересні склала мінус 8 % (для порівняння: в березні цього року була +43 %), у колишнього уряду — мінус 22 % (в березні +34 %), у Юлії Тимошенко — мінус 12 %.

Віктор Ющенко не робить із цього трагедії. Він вважає, що люди не поінформовані про багато важливих рішень, що приймаються, і через це у них немає чіткої позиції.

Голосні відставки, які відбулися, ще не до кінця осмислені людьми. Але, на його думку, цей крок додав більшої динаміки, і населення ще дізнається правду про нього, хоча це справа не одного дня.

Та людям, на жаль, більше властиво жити днем нинішнім. Їх цікавить, який уряд прийде на зміну колишньому та на які зміни можна очікувати. І Прем'єр-міністр Юрій Єхануров не змусив довго чекати. Минулого тижня уряд практично був сформований і провів перше засідання. На той час лише чотири керівні портфелі ще чекали своїх володарів: міністрів охоро-

ни здоров'я, культури і туризму, юстиції та одного віце-прем'єра. Коли цей огляд потрапить до читача, стануть відомі і їхні імена. Без них в уряді з'явилось тільки шість нових імен: Кінаха на посту першого віце-прем'єра заступив позафракційний депутат *Станіслав Сташевський* (сам *Анатолій Кінах* обійняв посаду секретаря Ради Національної Безпеки і Оборони); Міністерство з надзвичайних ситуацій замість *Жванії* очолив колишній голова Закарпатської облдержадміністрації *Віктор Балого*; крісло міністра економіки *Сергія Терехіна* зайняв колишній банківський фахівець *Арсеній Яценюк*; керівником Міністерства транспорту і зв'язку замість *Червоненка* став його перший заступник 29-річний *Віктор Бондар*; *Іван Сахань*, який уже працював міністром праці і соціальної політики в урядах Ющенка і Кінаха, знову посів цей пост (*В'ячеслав Кириленко*, який у колишньому уряді очолював це Міністерство, пішов на підвищення — став віце-прем'єром замість *Томенка*); *Павло Качур*, радник Віктора Ющенка у часи його прем'єрства, тепер очолив новостворене Міністерство будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства.

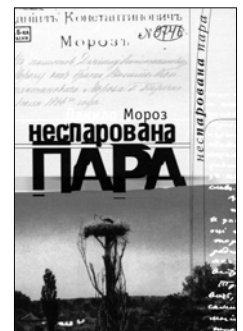
Закінчення на с. 2

Анатолій Кіндратенко:
"В державі
мусить бути
ідеологія"

Стор. 5

Письменник
згадує
свій рід

Стор. 8

Синергія поступу.
Цінність,
більша
за життя

Стор. 11—12

Леонід Кононович:
"Між землею
і небом — війна"

Стор. 13

Проект
Лариси
Кадирової

Стор. 15

МАЙСТЕРНЯ

Сам рок став таким, яким ми бачимо його сьогодні, насправді не так уже й давно — у 50-ті роки ХХ століття. Усе почалося з того, що 1920 року російський інженер та музикант Лев Термен винайшов новий музичний інструмент — терменвокс. Він був сконструйований таким чином: висота тону змінювалася за допомогою наближення до антени або віддалення від неї руки виконавця. Бажання використати електрику в музиці спонукало композиторів-авангардистів, які були одночасно й винахідниками, вигадувати незвичні інструменти з чудернацькими назвами — емірітон, траутоніум, віолонто. У тридцять роки в результаті об'єднання різних новаторських ідей (в основному під впливом Термена) з'явилися і перші електрогітари, які насправді мали не багато спільного з сучасними інструментами. Просто, керуючись бажанням якось виділити гітару в оркестрі й зробити її звучання голоснішим, до акустичного інструмента додали звукознімач. Звук став сильнішим, але сутність та роль гітари — акомпанемент — залишилася. Згодом шляхом обробки звуку підсилювачем удалося досягти справді неймовірного результату. Тоді й народилася електрогітара, яка з часом набула цілісного корпусу та, на додаток, великої кількості електроніки. Пізніше саме вона стане «першою скрипкою» рок-ансамблю.

Рок — це не просто музичний напрям, а перш за все молодіжна культура, засіб спілкування молоді, дзеркало суспільства. Він із самого початку свого існування був способом самовираження молодого покоління, бунтом і протестом, запереченням і переглядом моральних і матеріальних цінностей. Цікаво, що майже вся рок-музика на початку свого існування виступала проти класичного Високого мистецтва. «Котись геть, Бетховен!» — із запалом закликав один із перших рокерів Чак Беррі (ця пісня «Roll Over Beethoven» стала відомим записом «The Beatles»). Так, рокери 50-х із робітничих низів у своїй переважній більшості були вороже налаштовані щодо класичної музики, якої вони не розуміли, але інстинктивно ототожнювали з недосяжним для них світом багатіїв — з їхньою культурою, філармоніями та гарними манерами. Із часом, завдяки намаганням молодих музикантів повніше та відвертіше відобразити у своїй творчості умонастрій і світовідчуття однолітків, відбувається помітне ускладнення музичної мови року, що врешті-решт наближає виконавців «до воріт» Високого мистецтва, яке потребує, окрім природного таланту, певної майстерності, професіоналізму, знань і навичок. Перехід від неприйняття класики до поваги і навіть часткової «роботи на її території» цітко простежується на прикладі «The Beatles». Уже через два роки після відвертого заперечення Бетховена в акомпанементі пісні «Yesterday» Джона Ленона та Пола Маккартні, яка на

у ХХ столітті феномен розгалуження музичного мистецтва на декілька видів, що, в свою чергу, розподіляються на безліч напрямків і течій, набув небувалої значимості. Показовим став процес багатовікового відокремлення гілки легкої розважальної музики, яка в минулому столітті завдяки спрощеності музичної мови та демократизації висловлювання набула статусу окремого повноправного виду музичної творчості та завоювала багатомільйонну слухачську аудиторію. Згодом помітним стало ускладнення самого матеріалу популярної музики за рахунок стрімкої еволюції інструментарію творчих колективів, що безпосередньо вплинуло на якість звучання, яке стало потужнішим і різкішим, незвичним для сприйняття старшого покоління слухачів; усе більшого посилення значення ритмічної основи твору; зростання впли-

КЛАСИЧНА І РОК-МУЗИКА У ДЗЕРКАЛІ ПОДІЙ МИНУЛОГО СТОЛІТТЯ

той час стала класикою популярного музичного мистецтва, вперше прозвучав струнний квартет. 1967 року ансамбль «Procol Harum» першим наважився процитувати у своїй композиції «Whiter Shade Of Pale» мелодію Баха — тему відомої «Арії на струні соль» із скрипкової «Сюїти ре-мажор». Окрім цитування класичної музики, показовим у цьому творі є грандіозне звучання органа, залучення струнного ансамблю, що виконує щось на зразок «музики бароко»; новий погляд на функцію ритму — ударні не є основою, а швидше, просто орнаментом, візерунком ритму; звучання ансамблю під час запису в студії стає прозорішим, це вже не та лавина звуків, яка в середині 60-х була винайдена продюсером та звукорежисером Філом Спектором, а професійне відтворення всього багатства переплетіння багатоголосної партитури. Музика даної композиції — не простий, розважально-танцювальний «підлітковий» рок-н-рол, вона призначена для уважнішого прослуховування, глибокого переживання й осмислення. До того ж у цьому році відомі «Beatles» випускають альбом «Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band», у якому в пісні «She's Leaving Home» знову звучить струнний квартет.

Узагалі, обидва музичні світи — естрадно-пісенний, «легкий» та камерно-симфонічний, «серйозний» здавна знаходяться у певній

стилістичній, тематично-інтонаційній взаємодії. Так, Ігор Стравінський створює свій «Ебеновий концерт» для джаз-оркестру Вуді Германа; Моріс Равель пише повільну частину скрипкової сонати у формі блюзу, Пауль Хіндеміт «вмонтував» у фінал «Камерної музики №1» сучасний фокстрот (із зазначенням у партитурі назви фірми та номера за каталогом), Лучано Беріо запросив на виконання своєї симфонії ансамбль «Staple Swingers», Родіон Щедрін використовує джазові епізоди у Другому фортепіанному концерті. Композитори-симфоністи шукають нові фарби у світі джазу, року, пісні. А більшість із музикантів, що належать до жанрів, так би мовити, популярних, намагаються доторкнутися до джерела класичної музики, використати її різноманітні засоби, накопичені багатовіковою історією існування музичної культури. Використати — це не означає докорінно змінювати, спотворювати прекрасні класичні мелодії. Музичне академічне мистецтво, як і шедеври літератури, живопису, не витримує брутального ставлення, свавілля та безвідповідальності. Натомість бережливе ставлення до нього, до його високих художніх прийомів та ідеалів наразі сприяє розвитку гарного смаку та духовного збагачення будь-якого музиканта.

Наприкінці 60-х одним із досягнень популярної музики можна вважати виникнення нового напрямку хард-року, що остаточно сформувалося у творчості видатного гітариста Джиммі Хендрікса. Із тих пір головною рисою «важкої музики» вважається віртуозне виконання сольних партій творів, що мало позитивний вплив як на змістовність самої музики, так і на розвиток рівня сприйняття слухачської аудиторії. Саме хард-рок став першим напрямком, що використовував важке звучання, яке досяглося за допомогою підключення до гітари такого ефекту, як Distortion та виділення ритм-секції. Біля витоків хард-року стояли такі всесвітньо відомі гурти, як «Deep Purple», «Black Sabbath» і «Led Zeppelin». Органіст із легендарного гіганта рок-музики «Deep Purple» Джон Лорд довго й серйозно вивчав класичну музику, випробовував свої сили в театрі, потім зацікавився джазом, багато грав із рок-ансам-

бу колективної творчості тощо. Усе це в кінцевому результаті призвело до появи нового стилю у популярному масовому мистецтві під назвою рок-музика, історія зародження якої безпосередньо пов'язана з існуванням давніх традицій народної пісні, джазу і блюзу, а також розвивається у тісній взаємодії з так званою класикою.

року. Обличчям гурту та ідейним натхненником є яскравий музикант і неперевершена особистість Олег Скрипка, який одночасно добре грає як на баяні, так і на трубі й губній гармошці. Саме, завдяки залученню до складу «ВВ» таких доволі нетрадиційних для рок-музики інструментів, музикантам гурту вдалося досягти нового незвично яскравого забарвлення звучання.

Доволі молодий рок-ансамбль «Океан Ельзи» своєю творчою діяльністю вже встиг здобути за якихось 10 років славу та визнання у тисячі шанувальників не тільки в Україні, але й далеко за її межами. Останнім часом майже кожна їхня пісня стає хітом, альбоми гурту, як правило, ніколи не залежуються на полицях музичних магазинів. Музиканти «Океану Ельзи» відомі ще й тим, що в числі перших з українських рок-гуртів наважилися дати в залі Палацу «Україна» декілька концертів спільно з симфонічним оркестром «Ренесанс», а також плідно співпрацювали зі струнним квартетом «Колегіум».

На ранніх етапах розвитку творчості вітчизняних, і не тільки, рок-гуртів проходила в основному під впливом англосовієтського року, про що свідчать назви українських ансамблів «Bestia», «Inside Edition», «Phantasmagory», російського — «Gorky Park», німецького — «Scorpions» та намагання співати саме англійською. Лише останнім часом простежується національна самоідентифікація «важкої музики», з'являються рок-гурти «Плач Єремії», «Мандри», «Гайдамаки», «Друга ріка», «Монте Крісто» та багато інших, що співають виключно українською. Особливо яскравий сплеск національної самосвідомості серед творчої молоді відбувся під час подій Помаранчевої революції, коли музиканти, як відомих ансамблів «ВВ», «Океан Ельзи», так і молодих колективів, незважаючи на високі гонорари та залякування з боку пануючої на той момент влади, відкрито підтримали кандидата, тепер уже Президента України, Віктора Ющенка. І сьогодні відомі рок-музиканти не стоять осторонь політичних перетворень, що відбуваються у країні. Нещодавно відмова соліста гурту «ВВ» від присвоєного йому звання Заслуженого артиста України з відвертими публічними поясненнями, стала підтвердженням того факту, що рок — це не тільки напрямок сучасної популярної музики, а певна культура з прогресивно-молодіжним настроєм, яка є також незалежною могутньою суспільно-політичною силою.

Цікаво, що, на відміну від зарубіжного, радянського рок завжди відрізнявся своєю складністю змістової сторони поетичного тексту, яка часто превалювала над музичним матеріалом. Така тенденція походить від продовження та злиття в єдине рок-н-рольних та бардівських традицій. Тому не дивно, що центральною фігурою вітчизняного року вважається саме «поет з гітарою». У своїх піснях музиканти піднімали доволі серйозні теми, що стосувалися не тільки проблем окремої особистості, але й цілого суспільства, пов'язані, перш за все, з важкою політичною та економічною ситуацією в країні. Іноді здається, що слово «рок» радянські виконавці сприймали не зовсім у його англосовієтській постасі, не просто як складову частину англійського «рок-н-ролу», а саме в російській його семантиці: рок — доля — фатум, причому з невеселим підтекстом: злий рок, тяжка трагічна доля тощо.

Перший український рок-гурт «ВВ» («Воплі Відоплясова») з'явився у ті важкі 80-ті. За ці останні 20 років музика ансамблю набула чималих змін, еволюціонував також стиль та імідж колективу, що пройшов довгий шлях від молодіжного рок-н-ролу до складного фольк-

● **Олександра ТИМОЩУК,**
музикознавець

«ПОСАДІТЬ ОРЛИЦЮ В КЛІТКУ...»

Марія Заньковецька

Марія Заньковецька не любила, коли її називали «українською Дузе». Самодостатність і спокійна гідність великого таланту — це вражає найбільше, коли замислюєшся над її долею. Відмовляючись від численних порад і запрошень перейти на російську сцену, актриса свідомо прирікала себе на провінційність — сумнозвісний Емський указ обмежував сценічний простір українським селом, указ такого собі Дрентельна ціле десятиліття не дозволяв в'їзду українських труп на територію Київського генерал-губернаторства, себто Київщини, Полтавщини, Чернігівщини, Поділля та Волині...

Ось уривок із доповіді Марії Заньковецької на першому з'їзді театральних діячів у Москві 1897 року: «Малоруський народ позбавляється можливості ознайомитися з творами європейських класиків, з особами своєї історії, а артисти малоруських труп не можуть у достатній мірі розвивати свої сили, будучи змушені діяти в надто вузькій сфері, усунені від тих широких горизонтів, які їм розкривають животрепетні інтереси життя інтелігенції, минуле рідного народу і твори великих творців інших літератур...»

І за таких умов велика актриса змусила говорити про український театр усю імперію! Оця могутня енергетика подолання, яку викрешувала своїм життям Марія Заньковецька, — найцінніше, що залишила вона у спадок. Про її гру ми можемо судити, на жаль, тільки через бачення сучасників, їхні захоплені відгуки (чого варта хоча б лаконічна оцінка Чехова: «Заньковецька — страшна сила») та кілька епізодів із кінофільмів. Але інерція її сили й великого таланту, здається, відлунує і досьогодні.

Саме нею і насажений Міжнародний фестиваль монодрам жінок-актрис «Марія», присвячений першій народній артистці України. Його вже вдруге організовує відома артистка Лариса Кадирова. Якщо минулого року фестиваль проходив у столичному театрі «Сузір'я», то цього року — уже в Національному театрі імені Івана Франка. Разом із Міністерством культури «Марію» підтримало й Всеукраїнське товариство «Просвіта».

Українські актриси нічим не поступалися колегам із Польщі, Норвегії, Білорусі та Єгипту. «Фестиваль засвідчив, що ми можемо нормально інтегруватися в культурні процеси світу», — наголошує Лариса Кадирова. Цікаво, що іноземні мисткині дуже радо відгукнулися на запрошення й приїха-

ли навіть за власний кошт, без гонорару...

Єдиною незручністю була англійська мова деяких наших гостей. Так, не все було зрозуміло, приміром, у виставі норвезької актриси Юні Дар «Жінки Ібсена». Але як Марія Заньковецька свого часу, виступаючи на Кавказі, вміла донести душу своїх героїнь через мовний бар'єр, так і талановита норвезька актриса зрештою змусила забути про англійську.

Юні Дар зіграла різні типи жінок із кількох п'єс письменника — Гільзу, Хедду Гамблер, місис Альвінг, Нору, Елліду і Джордіс, об'єднавши їх у цілісний і водночас багатолікий жіночий характер.

Незримо десь поруч стояла Марія Заньковецька, адже саме з творчістю Ібсена була пов'язана спроба великої артистки вийти на обшири світової драматургії: уже на схилі життя, коли цензурний тиск послабився, Марія Костянтинівна готувала роль фру Альвінг із п'єси «Примари» — але зіграти її так і не судилося...

«Посадіть орлицю в клітку, і вона розбіє грати, залізні вони чи золоті», — цей епіграф до вистави Юні Дар можна було б поставити й до фестивалю в цілому. Героїнею на ньому була Жінка в її багатогранності. Як зауважила театрознавець Валентина Заболотна, репертуар «Марії» — це віддзеркалення особистості Марії Заньковецької, адже всі його героїні — це ті орлиці, які розбивають грати.

Про життя і творчість самої Марії Костянтинівни розповідала провідний науковий співробітник музею великої актриси Інга Половинча на виставці, що розгорнулася у фойє театру імені Івана Франка.

Підсумки фестивалю підбивали під час «круглого столу» «Виміри акторської майстерності сучасної Актриса», який зібрав театрознавців зі Львова, Сімферополя, Донецька, Дніпропетровська, а також Росії, Білорусі та Польщі. Наголошували на розмаїтті типів культур, побачених на фестивалі: слов'янський, європейський, арабський...

П'єсу Габріеля Гарсія Маркеса «Посаг кохання» у виконанні Лариси Кадирової критики назвали енциклопедією жіночої душі. Відзначили й артистку з Білорусі Наталю Гайдзу з п'єсою Майо Сайман «Я не залишу тебе», найкращу виконавицю творів Самуїла Беккетта Ірену Юнн із Польщі... Великим успіхом користувалася львівська

Лариса Кадирова у п'єсі Г. Маркеса «Посаг кохання»

актриса Наталка Половинка, яка привезла український автентичний театр — пісенну композицію «Квітка-Невіста» зі старовинних пісень, романсів, ритуально-обрядових співів...

Цікаво вписалася в енергетику фестивалю актриса з Єгипту Нора Амін. Із огляду на мусульманські реалії, ця мужня жінка є справжньою революціонеркою в себе на Батьківщині: заснувала першу незалежну театральну компанію в Каїрі, має премію ЮНЕСКО і викладає в Бельгійському університеті. Як стверджує сама Нора Амін, своєю виставою «Араб» вона прагне зруйнувати стереотип східної жінки, який існує на Заході. Хоча деяких критиків, як-от польського режисера Збігнева Хшановського, її вистава не вразила новаторством, усе ж не слід забувати про контекст мусульманського світу, де мужності потребує сама постановка теми про звільнення жінки...

«Це абсолютно жіночий фестиваль, — зауважила Тетяна Шах-Азізова з Росії. — Лариса Кадирова створила на ньому неповторну атмосферу затишного домашнього вогнища — те, чого нам тепер не вистачає».

Чимало уваги театрознавці приділили

Юні Дар у виставі «Жінки Ібсена»

формату, в якому проходить фестиваль, — монодрам. Наголошували на зростанні популярності цього складного жанру, який потребує виняткової майстерності артиста. Що це? Брак особистісного спілкування, коли митець потребує камерного залу для більшого контакту з глядачем? Чи прагнення свободи від регламентованого репертуару чи владної дирекції театрів? А може, вабить «мобільність» форми, яка дає змогу більше заробляти? У норвезької актриси Юні Дар своє пояснення її вибору працювати без партнерів: «Театри комерціалізуються, на постановку п'єс відводиться дедалі менше часу й сили, актори стають ляльками, і як наслідок — ми втрачаємо публіку...»

Під час «круглого столу» говорили й про майбутнє фестивалю, лунали побажання, щоб він не зосереджувався тільки в столиці, а їздив і по областях. Гарна пропозиція, проте сьогодні це неможливо, вважає Лариса Кадирова: хто з поважних гостей, мовляв, погодиться їхати у провінцію?..

Тут, знову ж таки, хочеться згадати Марію Заньковецьку: поняття столиці для неї було внутрішнім. І йдеться не лише про Батьківщину і, скажімо, Москву чи Петербург. Часто Марія Костянтинівна переривала свій відпочинок чи роботу в іншій трупі і від'їжджала рятувати слабенькі трупи, які «горіли» десь у глухому містечку. Критики дорікали артистці за те, що вона, відгукуючись на їхні прохання (часто навіть відмовляючись від гонорару!), не шанує свого статусу. Але Марія Заньковецька виходила на розбиту сцену якогось провінційного містечка — і робила його столицею театального світу...

НАШОГО ЦВІТУ...

БОНДАРЧУК, ВИЗНАННЯ, «ОСКАР»

До 85-річчя від дня народження митця

Українські митці й інтелектуали давно інтегровані у світову культуру своєю духовною та мистецькою творчістю і протягом тривалого часу впливають на процеси, що відбуваються у надрах людської цивілізації. Серед них особливою харизмою і неабияким масштабом таланту виділяється Сергій Бондарчук — актор, кінорежисер, педагог, культурний діяч, чия багатоплідна діяльність розгорнулася у другій половині XX століття.

Сергій Федорович Бондарчук народився на Херсонщині, в селищі Білозерці, 25 вересня 1920 року. Спочатку він навчався у театральному училищі Ростова-на-Дону. По війні, 1948 року, закінчив престижний ВДК, де навчався у майстерні С. Герасимова і Т. Макарової. Того ж року відбувся його дебют у кіно, де молодий актор зіграв у культовому для свого часу фільмі «Молода гвардія» (режисер — С. Герасимов) роль підпільника Валька. Із цієї роботи (а вона була помічена й відзначена критикою) взяв свій початок його впевнений і динамічний поступ у кіномистецтві, що тривав до середини 90-х років минулого століття.

Широке суспільне визнання принесла Сергієві Бондарчуку провідна роль у фільмі «Тарас Шевченко» (1951), за яку він був відзначений Сталінською (пізніше названою Державною) премією.

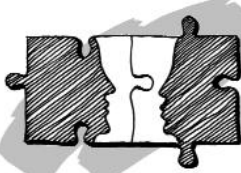
Світову славу Сергієві Бондарчукові принесла режисерська діяльність, розпочата наприкінці 50-х років XX століття. Його дебютом як кінорежисера став фільм «Доля людини» (1959), що одразу ж був потрактований як етапна подія у вітчизняному кінематографі постсталінської доби й засвідчив посилення гуманістичних, людинолюбних тенденцій у мистецтві. По-справжньому епохальною подією стала чотирисерійна стрічка С. Бондарчука «Війна і мир» (1966—1967), що здобула низку премій на різноманітних кінофестивалях, найпочеснішою і найвизначнішою з яких став «Оскар», вручений українцеві 1968 року. Наступною вагомою кінороботою Сергія Бондарчука став батально-психологічний фільм «Вони захищали Батьківщину» (1975), в якому зіграли тодішні «зірки» вітчизняного кіно: В. Шукшин, Ю. Нікулін, Г. Бурков, В. Тихонов та ін. Лірико-філософський талант кіномислення С. Бондарчука втілюється у стрічці «Степ» (1977), знятий за творами А. Чехова. Кіноаналітики, відзначаючи особливості мистецького світобачення нашого земляка, підкреслювали, що «акторським образами Бондарчука властиве поєднання цілісності, значущості з тонкою психологічною розробкою, пластичністю артистичної манери», а також наголошували на тому, що «як режисера Бондарчука відрізняє особлива увага до акторського втілення образів, ясність і чіткість концепції, опора на літературу і традиції вітчизняної класики, висока майстерність зображення народного життя».

1982 року в творчому поступі Сергія Бондарчука стається ще одна важлива подія — за значний внесок у кінокультуру його відзначають престижною Міжнародною премією Академії Сімба (Італія), підкреслюючи значення українського митця для традицій європейського кіно, спрямованого на дослідження й вираження глибинних людських поривань, переживань, прагнень.

Вага творчої діяльності Сергія Бондарчука вимірюється ще й тим, що він став фундатором кінематографічної династії. У 70-ті роки справжньою кінозіркою стала його донька Наталя Бондарчук, зігравши у низці солідних теле- і кінофільмів, а нині, на початку XXI століття, активною кіно- і телевізійною діяльністю займається Федір, його син. Шлях і зоря Бондарчука-батька живуть. І не тільки у його акторських партіях і стрічках, але й у його дітях.

• **Ярослав ГОЛОБОРОДЬКО,**
перший проректор Херсонського економіко-правового інституту, доктор філологічних наук, професор

Марія ЛИТВИН

Свобода від почуття міри та рівноваги — це звичайнісіньке рабство глупоти.

Насамперед ніякого позитивного визначення, що таке свобода, дати неможливо, це скаже вам кожний філософ. Отож і я не стану вигадувати метафізичного визначення цього поняття.

Звідси не випливає, однак, що ми не можемо підійти до цього питання інакше. По-перше, дехто з нас наділений тим, що ми називаємо інтуїцією. По-друге, існує негативний метод: за допомогою дедалі тонших негацій можна спробувати зрозуміти, що не є свободою, відтак можна сподіватися, що наша інтуїція ще не зовсім померла й підкаже нам, що далі робити. Тож почнімо.

Чи є свобода щастям? Дехто вважає, що у відомій фразі “Товариш, верь, взойдєт она, звезда пленительного счастья!” йдеться про свободу. Про свободу так би мовити, “в кінці тунелю”. Я не маю сумніву щодо існування такого роду щастя, проте дуже сумніваюся, що воно має якийсь стосунок до свободи. Декотрі люди серйозно вважають, що існує специфічно поетичний сенс слів, що слова в поетичній мові не слід розуміти buchstablich, або, що ще гірше, поетам дозволено вживати слова, взагалі не рефлектуючи до їхнього сенсу, а, так би мовити, задля нагнітання емоційної напруги. Що ж, “кожному городу нрав і права”, я розумію, що є бажаючі уникнути відповідальності за свої слова. Проте слово сказане. “Від слів своїх виправданий і від слів своїх осуджений будеш”.

Годилося б розуміти, що мовлене слово одразу ж набуває об’єктивного існування, котре не залежить від тієї безпосередньої мети, котру мав на оці суб’єкт (якщо він, звичайно, не Бог). Тут важить не мета, а міра слабкодухості суб’єкта. Отож здається мені, що свобода аж ніяк не може “пленять”, що вона — не різновид кайфу, що її, врешті, не можна приручити, зробити з неї щось корисне, зручне тощо. Це мені підказує мій інстинкт свободи.

Гадаю, що кожна людина від початку наділена чимось на зразок інстинкту свободи, і кожна не задурманена міркуваннями про власну безпеку людина здатна побачити, що “борці за свободу” намагаються насамперед полонити нашу уяву, намагаються зробити нас невольниками ідеї свободи, а свобода чи ідея свободи — то різні речі.

Я не прискіплюся до слів, проте математика з юності привчила мене до строгого розуміння сенсу сказаного. Який сенс, скажімо, має словосполучення “боротьба за свободу”? Та ж таки математика привчила мене запитувати, чи існує та річ, про яку ми хочемо говорити. Словосполучення “боротьба за свободу” не досить чітко визначає свободу як результат деякого процесу, котрому присвоюється ім’я “боротьба”. Чи є свобода результатом бодай якого процесу? Чи має вона щось спільне зі спортом, досягненнями, рекордами? У будь-якому випадку — це зовсім не очевидно. Результат — щось демонстративне, що робиться на показ (згадаймо спортивну лексику: “новий результат у запливі на двісті метрів показав...” і т. д.) Свобода натомість — щось інтимне, що не випадає демонструвати (мені так принаймні здається).

“Omnia determinatio est negatio”, — сказав хтось колись. Тому “свобода” у сполученні з будь-яким іншим словом — заперечення свободи як такої. Мені хочеться розглянути таку форму несвободи

як “нічим не обмежена свобода” чи “безмежна свобода”. Не важко помітити, що цій формулі мусить передувати уявлення про межу. Цікава анатомія конкретних меж, котрі при тому можуть бути уявлені.

“Нам нет преград ни в море, ни на суше” — формула географічної несвободи або, що те саме, формула геополітичної експансії у своїй найзворушливішій дитячій безпосередності. “Народжуйтесь та примножуйтесь”, — наказав Бог своїм створінням. Свасцям Він ще й додав потребу поширитися “с южных гор до северных морей”, себто, з певного регіону Західної Африки розповзтися по всій нашій планеті, як запевняє нас сучасна наука. Зауважимо, що, тільки-но наказ виконано, потреба в цій формі експансії вже не актуальна, хоча й триває за інерцією у зредукованій (сентиментально-поминальній) формі. Є у сесеаховського письменника Курта Вонегута байка про два дріжджеві грибки, котрі філософствують про сенс свого існування. Та поки вони фі-

ливо видушити й раба, — це ж бо два моменти одного й того самого.

Нескінченність драбини, якою розум викарабкується за власні межі, є нескінченністю в архімедовому розумінні: хай як довго дряпатися по ній, однаково перед собою матимеш енплюсперший щабель, де “ен” — деяке (можливо, дуже велике!) ціле число. Такого роду нескінченність Гегель називав дурною нескінченністю, і не даремно: білка, наприклад, вважає своє колесо за розвагу, інакше б вона померла через виснаження, натомість чимало людей вважають це серйозною справою і з самими серйозними пиками говорять про сміховинні речі на кшталт “війни до переможного кінця”, “остаточної перемоги розуму над мороком марновірства” тощо. Теревені в цьому евфористично-апокаліптичному стилі дуже подобаються натурам екзальтованим, котрі рівно балдіють як від уявлення чогось нескінченного, так і від остаточності результату (перемоги), безповоротності прогресу тощо.

Усвідомлення цього глупства як глупства є вже в деякому розумінні звільненням від нього.

Кажуть, що всякий розум має якісь межі, глупство ж воістину не має кінця. Додам від себе, що ота

яснюється безпардонна експансія північних американців? Звідки в росіян і американців це настирливе бажання опікуватися цілим світом? Якщо ви не визнаєте за кимось його права на власне глупство, ви деспот. Ось приходиться до нас хтось і каже: “Я позбавлю вас вашого глупства, і щасливо будете жити до кінця днів своїх, амінь”. Я ж на те відповів би: “Яке тобі діло до нашого глупства, чоловіче. Іди собі з богом. Амінь”. Та й справді, — ми вбачаємо свою свободу в праві виявляти своє власне глупство на свій власний розсуд.

Колись (наприкінці 1969 року) я покинув навчання в МФТІ, ледве його почавши. Багато років по тому я сформулював мотиви свого вчинку, тоді ж мною рухав виключно інстинкт, інстинкт свободи: я мав бути вільним від посвячення в державні таємниці, котрі, тепер я знаю, ніякі не таємниці супроти таємниць Буття, а так — дитячі хитрощі влади, котрі справляють враження тільки на людей з анемічною уявою. Мій однокурсник і на той час товариш сказав мені на прощання: “Ты умный, но ты дурак”. Років із двадцять по тому я зрозумів, що він хотів мені тим сказати. Тим не менше я ніколи не шкодував і, сподіваюся, вже не пошко-

сприймається як стемнене глупство, але й деякі настанови Христа мають не краший вигляд. Лев Толстой побачив у тих настановах “непротівлення злу насілієм”. Насправді ж ідеться про свободу, свободу як від “протівлення”, так і від “непротівлення”, свободу від процесу боротьби. Допускаючи фізичну слабкість, Лев Толстой не міг допустити моральної слабкості, і це (мені так здається) не дало йому зрозуміти, що є перемога без боротьби.

Ще кілька слів про слабкість. На початку 90-х років чув я пісню, де були такі слова: “Русские, русские, беспокойная судьба... Ну за чем, чтоб бить сильнее, вам нужна беда?” Показовий текст. По-перше, він свідчить, що є люди, котрих навіть біда нічого не вчить, не вчить, зокрема, правильно ставити запитання, бо запитувати тут слід не про те, як стати сильнішим, а — навіщо, “за чем бить сильнее?” По-друге, таке, даруйте на слові, росіяństwo виявляє діаметрально протилежний християнству дух ескалації сили.

Культ сили, поклоніння силі є самою суттю антихристиянства. Хто не вірить, хай прочитає “Антихриста” пана Ніцше. Змалку мене вчили, що ображати

ІНСТИНКТ СВОБОДИ

Поступ неможливий без мети, без сенсоутворення, — навіть коли навкруг дрімуче безглуздя. Але не меншою умовою поступу є свобода. Та коли вам важко дати визначення цьому ніби ефемерному явищу і сформулювати власну мету, у вас завжди залишається вихід — довіритися інстинкту свободи. Саме про це розмірковує наш новий автор Михайло САРНИЦЬКИЙ.

лософствують, вони ще й споживають цукор (гадаючи, що це їм потрібно, аби філософствувати далі). З’ївши весь цукор, вони гинуть. Проте вони виконали своє (історичне?) завдання: переробили весь цукор на спирт. Чи не з аналогічних причин завершилися славетна доба конкістадорів та часи козаччини?

Таким чином подолання перешкод чи то прагнення виїти за межі є швидше формою експансії і, врешті, проминаючи купу технічних подробиць, виявом претензій на панування. Не випадково в цитованій мною совєцькій пісеньці далі йдеться саме про панування: “Человек проходит — как х а з я і н (sic!)” і т. д. Відчуття свободи у відчутті себе господарем, — цей спонтанний деспотизм (давньогрецьке “деспоте” нашою мовою перекладається “господар”, “хазяїн”, “пан”) притаманний кожному рабу. А. Чехов казав, що ціле життя по краплині видушував із себе раба. Мені здається, що, не видушивши з себе деспота, немож-

М.-К. Чюрльоніс. “Істина”

нестримність є природою глупства. Коли користуватися самим тільки розумом, швидко доходиш висновку, що робити взагалі нічого не варто: я, наприклад, маю достатньо глупства, щоб писати це есе, виявляючи тим певний експансіонізм.

Отож іще кілька слів про експансіонізм. Чи не здається вам, що часто він є намаганням щось захистити? Чи не намаганням захистити певну систему цінностей по-

дую, що понехтував блага, котрим мене готова була обдарувати держава: те, що я обрав, варте було такої жертви. Хоча... це був не мій вибір.

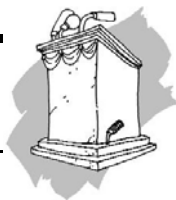
Зберегти внутрішню свободу, приймаючи на себе часом досить суворі зовнішні обмеження, це той спосіб поведінки, котрий зблизив мене з Миколою Будником настільки, що багато років ми відчували змовницьку духовну єдність. Зовні така поведінка

ті часи... ло. На — пе... з цих... сторо... му су... аціона... лизму, котрим відверто живувався своєю силою. Зараз ситуація трохи інакша, але полишати табір націоналізму ще зарано. Проте я — не патріот, бо патріоти всіх часів і народів жахливо однакові, про що дуже слушно повідав нам Лев Толстой у своїй “Війні та мирі”. Національність — це не партійність, як уявляють собі патріоти.

До чого я все це пишу? Виразно не можу пояснити цього навіть самому собі. Можливо, заради тих, кого люблю і кого мені б хотілося захистити від холодного цинізму, гарячої патетики й інших форм глупства, їх же — легіон. Тверезість думки й інстинкт свободи хай убереже вас від павутиння ловців душ, любі мої. Плюньте у вічі кожному, хто намагається залякати вас усілякими можливими й неможливими небезпеками: хто лякає — прагне влади: переляк вербує йому рабів. Усяка форма глупства — форма несвободи, і боротьба з дияволом одна з них: щоби боротися, треба мати ресурси, і в цьому вся штука. Колись я бачив одного психічно хворого чоловіка, котрий щопівгодини вигукував: “З бандою проклятою розмовляти не буду!” Його питали: “А що ж ти зараз робиш? Ти ж із нею тільки й балакаєш”. Та він не чув: він боровся.

Отож про боротьбу як процес, і насамперед про процес як такий. Із математичної точки зору мабуть найпростішим різновидом процесу є ітерація, себто, повторення. Як оце собака гавкає та й гавкає, бо нічого іншого сказати не може. Ріст монокристалу, радянське планове виробництво, графоманські пісні про кохання можуть правити за приклади ітерації. Не станемо питати, добра чи погана річ оте вперте безконечне повторювання одного й того самого, воно є, і з цим нічого не поробиш. На щастя далі картинка ускладнюється завдяки розгалуженням (скажімо, замість монокристалу росте друзя) і жити стає цікавіше. Хай там як про це судити, ми все ж мусимо визнати процес ламінарного росту за один із головних процесів буття матерії та передумову всіх вищих форм її існування: ми знаємо, що

Продовження на с. 12

ПОГЛЯД

Закінчення. Початок на с. 1

Решта високопосадовців залишилася у своїх нагрітих кріслах. Це міністри: фінансів — Віктор Пинзенник, внутрішніх справ — Юрій Луценко, оборони — Анатолій Гриценко, аграрної політики — Олександр Барановський, освіти і науки — Станіслав Ніколаєнко, вугільної промисловості — Віктор Тополов, палива та енергетики — Іван Плачков, промислової політики — Володимир Шандра, у справах сім'ї, молоді та спорту — Юрій Павленко, охорони навколишнього природного середовища — Павло Ігнатенко. Тільки колишній віце-прем'єр з так званої адміністративної реформи Роман Безсмертний тепер уже буде віце-прем'єром із регіональної політики.

Як бачимо, уряд оновився на третину. Основну питому вагу в ньому мають представники "Національного союзу "Наша Україна", а ще соціалісти Мороза зберегли за собою всі три міністерські пости.

Такий склад урядової команди сприймається неоднозначно. Одні — і таких, схоже, більшість — звертають увагу на спадкоємність, а отже, і професіоналізм, та схильні сподіватися на краще. Прихильники Юлії Тимошенко — найновіша опозиція — вважають, що оскільки основа нового уряду залишилася та сама, то колишній уряд був успішним; отже, відправлено його у відставку лише для того, аби позбутися прем'єра.

Сьогодні ще зарано конкретизувати, які завдання ставить перед собою нова команда та яких результатів вона прагне досягнути. Тому критикувати її поки немає за що. Правда, супротивники закидають Єханурову два гріхи: перший — у роки, коли він керував Фондом державного майна, якраз і відбувалася прихвилювання

УРЯД Є. ЧИ БУДЕ ДІЛО?

загальнонаціональних багатств купкою спритників; другий — за поспадливим обцілюванням експрезидента Леоніда Кучми на лаві в Дніпропетровську, що багатьма потрактовується як данина кучмізмові, проти якого, власне, і була спрямована Помаранчева революція.

Однак більшість політanalitikів відзначають високий професіоналізм, діловитість, чіткість у роботі, коректність, уміння спілкуватися з пресою, а також певну відстороненість нового прем'єра від політичних борін. Те, що він, не відкладаючи, поїхав у Дніпропетровськ, де очолював обласну адміністрацію, щоб попрощатися зі своїми соратниками, та його перша пресова конференція там справили позитивне враження на загал.

Однак перші заяви Єханурова, які окремими штрихами визначають головні віхи в діяльності уряду, влаштовують далеко не всіх. Так, наприклад, слова прем'єра, що реприватизація не буде і що приватна власність — священна, сприймаються неоднозначно. Ніхто не заперечує проти принципу

недоторканності приватної власності, але багато хто вважає, що власність нинішніх олігархів належить їм незаконно і є власністю народною. Тому така лінія, на їхню небезпідставну думку, є необґрунтованим всепрощенням і відступом від проголошеної на Майдані істини, що награване треба повернути народові, як і відступом від лозунгу "Бандитам — тюрми!"

Багатьом не все зрозуміло також і з першою поїздкою Єханурова до Москви. Не сам факт тривожить: уже звикли до того, що новопризначені високоурядовці, як завжди водилося, їздять на поклін до першопрестольної. Непокіють інше: Москва завжди втручалася в українські справи, нині також грає з опозицією, зокрема з Юлією Тимошенко, та тисне на Україну економічно. Юрій Єхануров нічого конкретного не добився, а загальні фрази, що нинішньої зими ми не залишимося без російського газу, сприймаються як заспокоїлива фразеологія. Бо незрозуміло, за якими цінами ми матимемо газ та чи не загрожує це тим, що нас заженуть силоміць у загальну кошару

під назвою Єдиного Економічного Простору, де чабанує Москва.

Водночас усі, хто уважно стежить за першими кроками Єханурова, відзначають певні позитиви. Прем'єр дав зрозуміти, що його уряд проводитиме чітку соціальну політику Президента й обіцяє подальше зростання добробитку людей. Членам уряду він відверто сказав, що хоче бачити їх командою чиновників, а не політиків. Багатьом імпує діловитість прем'єра: перше засідання уряду було закритим, без телекамер, і відбувалося за визначеним регламентом — рівно 2 години. Не було й традиційної пресової конференції по закінченні засідання.

Загалом, як і сподівалося, з призначенням прем'єра та уряду в Україні намітилася стабілізація ситуації. Як буде далі — покаже час. Поки що більшість сподівається на краще. Чим швидше люди відчують поліпшення свого життя, тим швидше зростатиме довіра до уряду, тим міцнішатиме його становище.

• Віталій КАРПЕНКО

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ

ПЛЮС ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ВСІЄЇ КРАЇНИ...

Парламентські слухання про розвиток інформаційного суспільства в Україні, до речі, перші за всю історію незалежної держави, не привернули до себе належної уваги ні з боку заклопотаного поточною ситуацією українського політикуму, ні з боку багатьох поважних ЗМІ. На жаль...

Адже на сьогодні головне завдання політичних і професійних еліт найбільш розвинутих країн Європи, Америки та Азії — якнайшвидше впровадження тих або інших вимірів інформаційного суспільства в теперішню суспільно-економічну систему. У той же час головною проблемою цивілізації взагалі стає так званий "цифровий розрив" (інформаційна нерівність) у можливостях і способі життя між державами, що будують інформаційне суспільство, та рештою держав. Фахівці зазначають, що особливо загрозливим "цифровий розрив" є для пострадянських країн, які ще не завершили соціально-політичної трансформації. Адже насамперед інформаційне суспільство є суспільством демократичним.

Учасники слухань відзначили, що, незважаючи на деякі позитивні факти у розвитку цього напрямку, загальний стан розбудови інформаційного суспільства у нас недостатній і не відповідає потенціалу й можливостям України з огляду на світові тенденції.

Насамперед Україна досі не має національної стратегії побудови інформаційного суспільства в державі. Що вже казати про розробку підзаконних нормативно-правових актів, які увійшли б до єдиної нормативної бази інформаційного суспільства в Україні.

Не просувається і така важлива для розвитку країни справа, як подолання інформаційної нерівності між міським та сільським населенням України. Навіть у можливості прийому каналів телебачення і радіомовлення. Проблема, що називається, лежить на поверхні: у той час, як у великих містах і обласних центрах більшість населення дивиться 12—15 ефірних каналів (а на територіях, обладнаних кабельними мережами, — понад 30), сільське населення має доступ лише до одного-двох каналів. Чи потрібно ще раз наголошувати на тому, що подібна нерівність створює поле для різноманітних політичних маніпуляцій із суспільною свідомістю?

І це питання тільки першої групи, які потребують якнайшвидшого вирішення. Що вже казати про такі невід'ємні частини інформаційного суспільства, як введення "електронного урядування", яке створило б умови для прозорості діяльності органів влади й допомогло у боротьбі з корупцією; дистанційне навчання, яке б зменшило фактор регіональної та фінансової нерівності щодо отримання громадянами базової освіти; так звані технології "віддаленої роботи", які могли б надати нові робочі місця для інвалідів?

Подальше нехтування вирішенням зазначених проблем суттєво сприяє зниженню конкурентної спроможності країни у світі.

Зважаючи на важливість питання, учасники парламентських слухань рекомендували вважати розвиток інформаційного суспільства, широке впровадження та використання інформаційно-комунікаційних технологій у суспільне життя національним пріоритетом.

• Радміла КОРЖ

ЗОНА ОСОБЛИВОЇ УВАГИ

Особливого інтересу до київських подій донецька еліта не проявляє. Однак новій владі все-таки вдалося порушити міжкланову єдність, створену Ахметовим і Януковичем. Підписання Меморандуму "Ющенко—Янукович" іще більше порушило дисбаланс цих зв'язків, породило думки — чи насправді Президент дотримуватиметься домовленостей із недавніми ворогами.

"Регіонал" Віталій Хомутинник заявив: якщо хоча б один із пунктів Меморандуму буде порушений, то кожен із підписантів повертається на вихідні позиції. З ультиматумом виступив й інший "регіонал" — Віктор Турманів. Цей діяч погрожує: якщо шахтарям 20 жовтня не дадуть бюджетних грошей — будуть пікети біля Кабміну і не буде відвантаження вугілля.

Зі свого боку Віктор Ющенко не пропустив у київські коридори влади жодного примітного "регіонала". Він не має наміру здавати ворогам регіони, хоча, як говорять у донецьких колах, крім відомих зобов'язань, існує список нерозголошуваних умов співробітництва сторін. Правда, його ніхто не бачив, але "усі знають". Януковичу начебто були обіцяні ключові посади в керівництві ряду регіонів сходу країни, у тому числі і Криму. Прем'єрську посаду повинна була зайняти людина з "Партії регіонів" — Василь Кисельов. Але Президент зупинився на варіанті призначення кримським пре-

ХТО-ХТО В ТЕРЕМОЧКУ ЖИВЕ?

м'єром банкіра Анатолія Бурдюгова. І за нього проголосували 90 з 99 депутатів кримського парламенту. Очевидно, так станеться і з передбачуваним призначенням колишнього губернатора Донецької області Анатолія Близнюка, якого завзято пророкують на посаду... донецького губернатора. У всякому разі, про це відверто говорять у донецьких елітних колах. Таким чином, Президент довів, хто в домі хазяїн.

Хто ж виграв у результаті підписання Ющенком та Януковичем Меморандуму? Ця подія розчарувала прихильників Президента, однак не вплинула на рейтинг "Партії регіонів". Ірина Бекешина, науковий керівник фонду "Демократичні ініціативи", говорить, що "після Меморандуму електорат Януковича залишиться незмінним, оскільки Меморандум усе-таки був підписаний на умовах Януковича, а в нього — "залізобетонний" електорат. Соціолог прогнозує, що Меморандум зменшить число симпатиків Віктора Ющенка на Західній Україні: тепер ці люди голосуватимуть за Юлію Тимошенко або взагалі не підуть на вибори. Політолог Віктор Небоженко заявив більш відверто: "Виборці люблять Януковича, — поки він мовчить і нічого не робить". Сам Президент Ющенко пояснює падіння рейтингів так: "Люди в багатьох питаннях не почувають себе достатньо поінформованими, тому

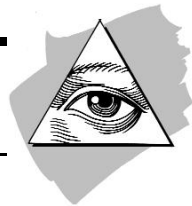
вони не можуть зайняти чітких позицій".

Чи буде і як діятиме Меморандум далі? Приміром, за повідомленням Інтернет-видання "ОБК-КОМ", представники Фонду держмайна України заявили про початок комплексної перевірки умов приватизації найбільших машинобудівних заводів Донецької області: ЗАТ "Горлівський машинобудівник", ВАТ "Дружківський машзавод", ВАТ "Новогродівський машзавод", що входять до складу донецької торгово-промислової компанії "Укрвуглемаш". На думку чиновників, при продажі цих підприємств вартість держпакетів акцій була занижена. Експерти вважають, що реприватизація зазначених заводів може позбавити донецького підприємця Рината Ахметова, якому належить "Укрвуглемаш", контролю над вугільною галуззю. Михайло Волинець із блоку Юлії Тимошенко висловився однозначно: "Зараз за рахунок цін на постачання гірничо-шахтного устаткування Ринат Ахметов по суті контролює норму прибутку шахт. Тому реприватизація ключових виробників позбавить його можливості контролю над усією вугільною галуззю".

Усі чекають нових правил гри, але пишуть їх не в Донецьку, а в Києві. От тільки чи погодяться "донецькі" грати за цими правилами? Наприклад, результати перепису населення в 2002 році для Донецька

були просто вражаючі, — вони так і не були обнародовані в повному обсязі. Це породжувало чутки. Говорили навіть, що Донецьк давно не є містом-мільйонником. А на адресу донецького керівництва сипалися звинувачення у масових приписках, до яких вдалися, щоб зберегти свої крісла, місцеві чиновники, адже численність населення районів падала нижче встановлених норм. Але досі в Донецьку все залишалося без змін, і в дев'яти районах продовжували "працювати" роздуті апарати райвиконкомів. Наразі, як дамоклів меч, над цими чиновниками нависла адміністративна реформа Романа Безсмертного. Донецькі чиновники вже придумали свій контрваріант. Заступник міського голови Донецька В'ячеслав Соболев заявив пресі: "Ми не чекали, поки Київ вирішить долю нашого міста, і розробляємо проект оптимізації адміністративної структури Донецька самі. Я хочу підкреслити, що сьогодні в Донецьку існує дев'ять районів. Стільки ж залишиться і після оптимізації. Але визначені повноваження, ми вважаємо, потрібно перерозподілити так, щоб населенню було зручніше працювати з місцевою владою". Далі цитувати не варто: Донецьк воліє, аби все лишалося так, як за часів Кучми. Невже це влаштовує Президента?

• Анжеліка ІСІДІНА, Віктор ГЕВАРІН

— Але що таке істина? І тоді голуб сказав йому: Ти — частка мене. Доторкнися — і ти побачиш: Ти — це я. А я — це ти...

Леонід Кононович, “Тема для медитації”

— У кожного в житті є такий період, який можна назвати переломним. Тоді всі ідеали, люди, з яких намагався брати приклад, втрачають цінність. У дев’яностих я торгував книжками на ринку, п’ять років... Спостерігав абсолютне безправ’я простих людей. Вони були викинуті на соціальний маргінес, як непотріб. Не могли заробити на шматок хліба і продавали цигарки. І на краще не йшло. Тож мав час переконатися, що держава — не для нас, політика — не для нас... Шок і зневіра. Коли руйнуються ідеали, постає питання про духовну смерть... Тоді нічого не залишається. Порожнеча...

— Дещо все-таки залишається: твого героя протягом роману переймає ідея помсти...

— То інше... Про це трохи згодом... От тоді починаєш розбиратися, все підсумовувати для себе. Тому що смерть духовна у стократ гірша, ніж фізична. Фізична — це порівняно квіточки: якщо вона є, то тебе немає... Просто. А тут — розумієш, що треба жити. Бодай якось... А як? Коли оглядаєшся назад, то бачиш, що ти існував у цьому світі не сам. Пов’язаний із іншими людьми, історією і цією землею. І починають тиснути на мізки набридливі питання: хто винен і що робити... Цей роман не дає однозначної відповіді. Хоча там є моя особиста думка: симпатія до радикальних дій. Потребна лідера на кшталт Піночета.

— А не думаєш, що в українських реаліях це гарантована громадянська війна й ріки крові?

— Хто знає, де і що гарантовано? Ніхто не знає. І цих безтолкових кривавих рік у нас було більше, ніж достатньо... У мене непромінальне відчуття, що ми, українці, щось утратили, наче відірвалися від духовного материка. Якийсь хруст, злам хребта... І це сталося не в 1933 році, а ще до нашої ери... Але це все на рівні інтуїції. Феноменологія... От тоді я і згадав ті тексти, які колись записував. У мене був якийсь великий зошит. Я його був залишив удома, на комині. Потім запитую: “Де зошит?” “Не знаємо, мабуть, топили грубу, то його розчехвостили і — туди...” А там усе весілля було записане, більше двохсот пісень, заклинання. Дещо в романі позгадував...

— А я думала, що це справді все від бабусі...

— І від неї також. Вона багато знала й відчувала. Уміла входити в такі особливі стани...

— Була знахаркою?

— Уміла ворожити, але не дуже цим займалася. Я бачив багато таких жінок. Моя бабуня — не виняток. Ось у сусідньому селі був рідкісний знахар. Він ще моїй прабабці та іншим родичам напроорокував, хто від чого помре. Так і сталося. Характерництво було розлите на цій землі. Батько мій учителював на Київщині. Шістдесяті роки, таке глухе довкілля... Після війни деякі села були вщент спалені. Тож люди, як могли, відбудовували. Таку ліску в тин заплітали, глиною обмазували й так і жили, під соломою. Світло бозна-коли з’явилося. Замкнені, відірвані від світу місцини. Самі в собі... Тон задавало старше покоління, таке, як моя бабуня і старші од неї. Звичайно, відсунуте вік, воно не було активним, але, володіючи знаннями, ще якось тримало Україну. Ось у нас

одного разу чоловіка на сінокосі вкусила гадюка. Навколо болота, ліси... Він уже розпх, почорнів. А жила там баба під лісом, так його і завезли туди. Вона його вишпитувала, вишпитувала, і на другий день він устав. Багато розповідей... Цей образ бабуні героя збірний... Тут такі пласти. Страшні пласти... Це — як прірва: коли туди зазираєш, — голова паморочиться.

— У романі ти все-таки відштовхуєшся від конкретного часу. Він сягає періоду Коліївщини. При-

До того, як з’явився роман “Тема для медитації”, Леонід Кононович відрекомендував себе в літературі як майстер легкого жанру. Уже тоді його герой був стильним українським хлопаком, хоч консервативні лямки детективу дозволяли йому розкритися рівно настільки, наскільки передбачено жанром.

“Тему для медитації” автор називає “нехудожнім твором”. Не тому, щоб збити з пантелику рецензентів, і не тому, що в романі доволі багато від публіцистики... Кононович усвідомлює, що в ці “медитації” він вклав занадто багато себе. Нібито й відсторонений погляд на епоху минулого століття, але прошитий крізь себе...

наймні твої герої знають як факт, що тоді їхню природичку стратили поляки...

— Там не тільки цей час, там глибше. Є приховані алюзії в заклинанні на конкретний час до нашої ери, коли була основна навала сарматів на Україну. На що тему існує теорія Рибаківа. Але конкретно ніхто нічого не знає. Відомо тільки те, що сармати рушили в Україну, заповнили і знищили її. У мене є своя теорія, що саме тоді сталося незворотне. Отой злам і хруст українського хребта... Про це спробую написати в наступному романі. Він буде складніший... Тут тільки підхід до цієї теми. Ось кажу: “відродження України”... Але що не відроджуємо, — все мертве. Бодріяр писав: “Що не відроджує — воно все в музейній площині, в музейному часі”. Тоді виникає питання: “чи можливе відродження взагалі?” Можливе. У нас є якась сила. Вона в минулому. Проте утопічно було б вважати, що ця сила в язичництві. Правильніше, мабуть, говорити про історичну свідомість того періоду. Там були чіткі орієнтири руху. До їхнього коду підійшов Шевченко. Інтуїтивно. Тільки не подумай, що я прихильник відродження язичницького культу. З християнською ідеєю жертви Христа сьогодні ніщо не може зрівнятися. Це дуже сильна релігія. Але треба рухатися туди, в глибину. До кінця ще нічого невідомо. Абсолютно все на рівні феноменології. Під силу хіба що літературі...

— Здається, що надто індивідуальний підхід... Таке відродження означає... дбати про себе?

— Як? Чому тільки про себе? Якщо така річ буде написана і в ній буде достатня сила... Про мій останній роман кажуть, що там є енергія, сила якась є... Так-от, це та прірва, до котрої я тільки заглянув, на рівні відчуттів, що мені передалися... І це мені дало можливість вижити. Тому це — не художній твір. Передусім він як заклинання духовної сили і намагання чинити опір духовній смерті, щось протиставити політичним поразкам і вакууму, який утворився. Десь я до чогось наблизився... Це такий стан і такі відчуття, ніби ось ти, в кімнаті, але треба туди ще увійти... Біда в тому, що вся наша література базується на раціональному дискурсі. До речей треба підходити ірраціонально. Тоді всі перепони зника-

мося лише меморіалом? Якимось воно має у досвіді людському пережитися... Хтось має за це заплатити. Це навіть не питання помсти. Просто без цієї відплати неможливо рухатися далі. Ну, от я цей текст написав. Його мало хто розуміє. Можливо, треба, щоб наша нація не була нацією прапорщиків і сержантів. Десь треба силу знайти...

— Пошук сили, мов чаші Граалю... Пробач... Твій герой — він сильний, але доволі безпорадний. Він один, він самотній, він не знає що робити... Чи не тому в романі є опертя на справедливість Божої волі. Мовляв, зло буде покаране, навіть якщо люди неспроможні щось удіяти...

— Так і було насправді з прототипами “Теми для медитації”. Голова сільської ради помер від діабету. Згнів живого. Голова колгоспу теж страшно помер. Дзякунка, та, що в романі, — це була у нас така Оксана Дранка. Про неї можна написати окрему книжку. У неї справді син був злодій у законі. Помирати прийшов у село. Йому, наркоману, привозили морфій. Я його добре пам’ятаю, бо він до бабуні приходив, вона йому ворожила. А ця Дранка, що з комсомухами ходила по хатах і відбирала останню крихту

ЦЕ НАВІТЬ НЕ ПИТАННЯ ПОМСТИ...

дання і висилав у районну газету. На той час там зібралися цікаві люди. Поетеса Марія Влад. Вона з чоловіком проходила у справі Мороза. Її притягали як свідка. Марія змушена була покинути Західну Україну, бо жодних свідчень не дала. Із чоловіком виїхали в цей глухий район, ледве влаштувалися... Вона мене підтримала. Інші також. Насамперед Микола Біденко, котрому я присвятив роман. Він мав травму хребта, не вставав. Довкола Біденка утворився осередок. Заборонені книжки, самвидав... Я був у дев’ятому класі, коли почав проникатися цією літературою. Потім, коли цю групу почали смикати, я самвидав переховував у себе. Спочатку на комині. А потім злякався, що знайдуть, і в нору сховав...

— Усе це використано в романі... Кажеш, що герой не списаний із тебе, гаразд... Якоюсь мірою він ідеальний. Цілісний, позбавлений рефлексії... Жінки такими захоплюються...

— Не дуже і захоплюються. Треба, щоб жінка була особлива. Але цей герой... Може, це навіть не для інтерв’ю... Розумієш, він якийсь фаталістичний. На нього кинули підозру, що він стукач. Це вміли тоді робити. Але що робить наш герой? Поведінка його не до-

внесла нічого в свідомість. Тому я створив такий тип чоловіка. Аби знали, що розплата в цьому світі можлива...

— Це ти про реальну помсту чи про гріхи й покару, які передаються нащадкам?..

— Щось передається... Але тут важко говорити. Це речі містичні. Воно якось так нелогічно і заплутано передається, що часом страждає той, хто наче взагалі ні до чого. Доводилося спостерігати такі речі...

В основі нації лежить містика. Її помітив Гоголь, до неї наблизився Шевченко. Треба мати особливе чуття і силу, щоб її розгадати. Але це небезпечно. Ці думки виникли, коли я перекладав Бодріяра. Філософ попереджає про небезпеку, про те, що може бути, коли ти входиш туди... Я наведу приклад. Сімдесять років... Ніякого підпілля вже не було, всіх пересаддили. Радянське болото, здавалося, смердітиме вічно. І ось виникає цілий вал доброї української естради, вершина котрої — творчість Івасюка. Це дуже дивно. Як на мене, в його піснях активізувалися стародавні національні архетипи. Дівчина, котра йде забутими стежками... Цей образ наближається до образу божественної Лади. Дуже сильний, він не тільки животворний, але й несе в собі смерть. “Бо твоя врода — то є чистая вода”. Моя бабуня казала: “О, вода приснилася...” В українській свідомості вода — це біда. Ознака нижнього хтонічного світу. Того світу, де живе хтонічне божество. Лада у свідомості українців була двозначним, амбівалентним образом. Вона несла і життя, і смерть. Івасюк наблизився до небезпечної межі. І ті образи, на рівні сплячих програм, вони активізувалися. І активізували якісь сили, з котрими він не зумів справитися... Між землею і небом — війна...

● **Уляна ГЛІБЧУК**

ПОВЕРНЕННЯ

Коли Микола Ткач ходив до школи в селі Сахнівка на Чернігівщині, він і гадки не мав, що на давньому цвинтарі біля церкви, де й розміщена школа, похована вся родина письменника Данила Мороза — дід, баба, батько, мати, тітка та деякі з братів і сестер. Односельці також не знали про талановитого земляка — історичну пам'ять послідовно винищували...

Пізніше письменник дізнався, що драма Данила Мороза — це віддзеркалення трагедії нашої літератури взагалі: "Павло Грабовський зарахував письменника до активу тієї творчої інтелігенції, яка починала свій шлях за короткого національного пробудження кінця 50-х — початку 60-х років XIX ст., гуртуючись навколо журналу "Основа", і яка після його закриття та появи горезвісного "вагувського указу" про заборону українського слова була розсіяна по обширах Російської імперії", — пише Микола Ткач у передмові до введеної ним книжки вибраного Данила Мороза "Неспарована пара", яка щойно побачила світ у Видавничому центрі "Просвіта".

Обнадійлива молодість — просвітницька робота в гуртку "хлопоманів", видання першої "Арихметики" для українських шкіл, літературні спроби, — змінилася довгими десятиліттями задушливої мовчанки на чужині: спочатку в провінційному

ДОВГА ДОРОГА ДОДОМУ

У Видавничому центрі "Просвіта" вийшла друком книжка вибраних творів Данила Мороза (упорядники: Микола Ткач та Надія Данилевська).

польському місті Каліші, потім у Тбілісі, де й похований... Зневірений, забутий, чи міг він сподіватися через сотню років прийти до земляків зі своїм словом?

На презентації книжки в Будинку письменників зібралося чимало гостей — заступник голови ВУТ "Просвіта" Микола Нестерчук, голова Київської організації НСПУ, професор Анатолій Погрібний, письменники Олексій Довгий, Василь Довжик, кобзар Тарас Компаніченко, земляки з Чернігівщини... Співупорядник видання Надія Данилевська розповіла про першу постановку п'єси Данила Мороза — комедії "Був кін, та з'їздився" і драми "Неспарована пара" — у Сахнівці до 150-річчя письменника. На сцені відтворили справжній світ українського села того часу. Познайомилися давні вишиванки, рушники, глечики, навіть черетяні мітелки, веретенце...

Цей архаїчний світ постає у спогадах Данила Мороза "Из моего давнопрошедшего", які також увійшли до книжки. Письменник згадує свій рід, його звичаї, перекази. Час од часу він відходить від документального викладу й мовби поринає в пам'ять, перевтілюється у

внутрішній світ персонажів того "давноминулого". Прикметно, що самого себе в дитинстві письменник згадує мало, переважно рідних, сусідів, лірників і кобзарів...

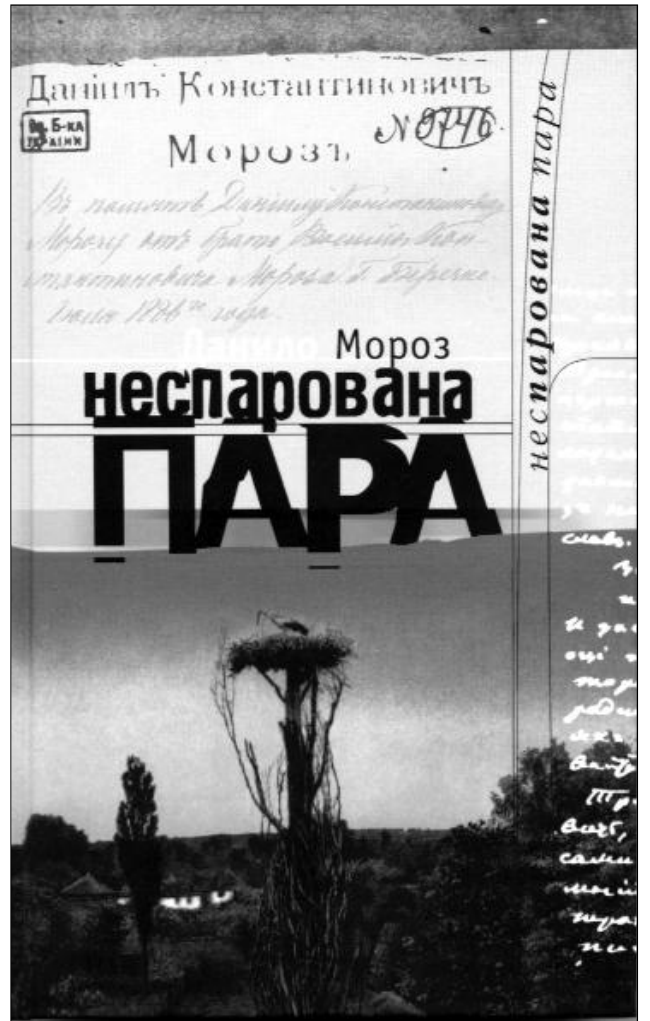
Цікаві також етнографічні записи Данила Мороза — "Родини і хрестини", "Як справляли чорноморці своє новосілля на Тамані і які були з цієї нагоди промови та пісні", народні усмішки... Письменник знаходить народну стихію і в юридичних документах. От хоча б така заява до суду: "Я, мене дома не було, прийшов додому, жінка, правду, блинці пече, Я на челядку! Вона сюди-туди, мик, пик — гусей нема. А Терешка покрав гуси, та й мовчить. О чом лапурту повітовому суду. Прошу посадить Терешка в тюрму і поступить з ним по законному суду".

Із дбайливо зібраних упорядниками листів Данила Мороза бачимо складний душевний стан письменника, задушливу провінційну атмосферу Каліша, де найважливіше тільки "карточки, горілочка і оселедчик". Передає автор і замальовки з тогочасного Тбілісі: "Брудні криві, вузькі вулиці забиті натовпами гуляк (виключно самі чоловіки), які в співтоваристві ослив, мулів, коней, верблю-

дів та інших домашніх тварин є постійними поселенцями вулиць. Тут і смажать, і варять, і печуть, і їдять, і п'ють і т. ін., і все під відкритим небом. Крик і гам інколи перевищує будь-яку поблажливість. Потрапивши до цієї маси різноплемінних і різномовних людей, озброєних кинджалами, стає не тільки сутожно, але навіть страшно. Найкраща гарантія особистої безпеки — револьвер у кишені..." Втім, і тут етнограф дає про себе знати — Данило Мороз досліджує кавказькі звичаї, фольклор.

Щодо художніх творів, уміщених у книжці, — оповідання "Безталанна", п'єси "Був кін, та з'їздився" і "Неспарована пара", — то ними письменник повністю вписується в дух свого часу. Хочеться погодитися з думкою Анатолія Погрібного, висловленою під час презентації: Данило Мороз — із когорти письменників-"тарасиків", це рядовий каменяр непростого шляху нашої літератури, хоч закидати йому відсутність оригінальності все ж не варто...

Ось як пише Микола Ткач про найкращу п'єсу Данила Мороза "Неспарована пара", яка й дала назву книжці: "Коли ж казати про цнотли-

вість та духовну висоту головних персонажів — Івана й Христі, — то це — поетична драма-реквієм святий любові. "Як? Не було гріха і зарубав? — вигукнув Сергій Проскурня, коли я переповів йому сюжет "Неспарованої пари". Отож твір більше сим-

волічний, аніж соціальний. І цим він близький до поетичної новели Григора Тютюнника "Три зозулі з поклоном", де моральна чистота і цнотливість сягають найвищого духовного вияву".

• Марія ЛИТВИН

МЕТАМОРФОЗА

Десять років тому Микола Славинський став лавреатом премії за кращий детектив. Здавалося б, автор — з головою у "прибутковому" жанрі, бо ж саме тоді, на початку та всередині 90-х років, літературу і в Україні почали нарешті сприймати цілком практично: книжка — крам, отже, — гроші. Звичайно, український книжковий ринок, м'яко кажучи, особливий, а не м'яко — українська книжка і теперішній ринок за малим не навкулачки б'ються, але ж детектив, як смажене насіння перед футбольним матчем, — іде нарощувати...

Сталося ж дещо несподіване. Принаймні для мене як читача. За кілька років талановитий журналіст, публіцист, критик і прозаїк Микола Славинський одну за одною видає кілька збірок віршів, притому не завжди за кошти благодійників. Дивна метаморфоза, спостерігаючи зусилля навпаки, тобто до писань "потрібних" (скажімо, "Хто є хто в Україні") або читає за будь-яку ціну. Отакий "реверс" прозаїка, та ще й премійованого детективіста, можна довго пояснювати (он у вільний від основної роботи час і відомий політик Олександр Мороз не цурається віршувати і перекладати вірші з російської українською!), про щось можна здогадуватися. Якщо ж стисло і приблизно — кожній творчій натурі притаманний, сказати б, "комплекс Катулла", давньоримського поета, який (коли це було!), на противагу громадянській налаштованості, осердям поезії зробив свої переживання. "Бунт особистості" в нинішній Україні багатовекторний і стосується не лише красного письменства (аж до цілкового мовчання тих, хто такі мав би говорити), і автор "Світової вдови" (остання книжка М. Славинського — київське видавництво "Шек і Хорив", 2005) тільки потверджує це, прийшовши до поезії, як до сповідника, явивши ще один світ на-

ПОЕЗІЯ ЯК ДЕТЕКТИВ ДУШІ

шого сучасника. У тому світі чимало болю — куди ж од нього українцю? Чимало віри й сподівань — куди ж од них поету? Забагато, як на мене, слів "Україна" — мов на жорна пісок, а не мливо, а також — "Господь", "Бог" не в контексті молитви, де це природно, та — знов-таки! — хіба коли українця покладалася на самого себе? Найчастіше — на рідне слово, та... слово до Бога ("Боже великий, єдиний, нам Україну храни..."). Зрештою, чимало такого, що упізнається, та багато й такого, що ослівлено вперше. Навіть не словом чи окремим віршем, а — по-

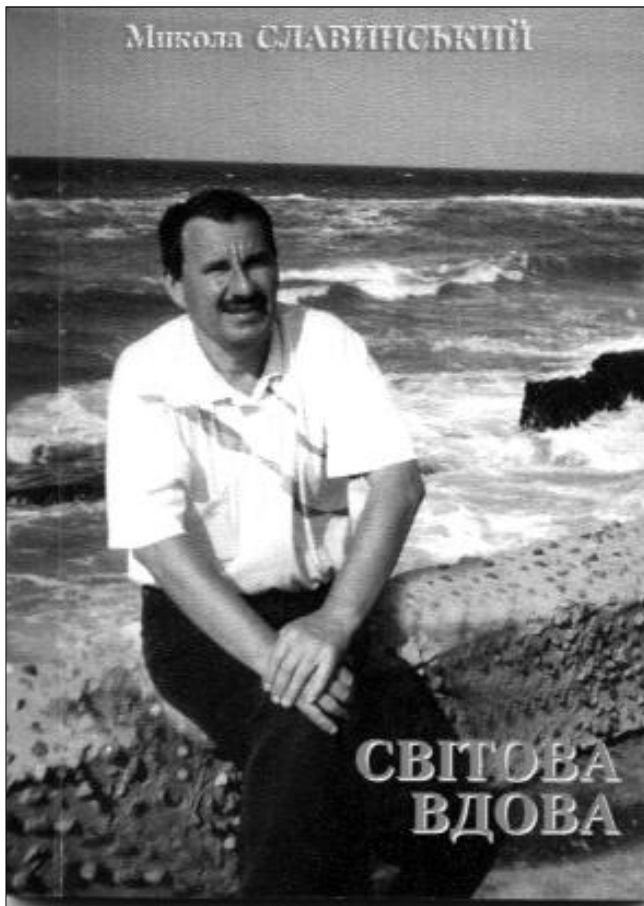
чуттям, відчуттям і передчуттям, на які озивається душа, а вона читати і не вчилася, бо вміє підслуховувати писане й відгукуватися на позаслів'я. "Не про чужу провину, / про свою вину пишу..." — ніби застерігає автор свого читача, що вже начитався і наслухався гнівних адресних та безадресних інвектив на кшталт "Що ми за народ такий?" (В. Яворівський), "Прощай, Україно!" (Ю. Мушкетик) чи інших.

Саме така відкрита, до вразливості безоглядна щирість створює дуже симпатичний образ автора — людини, яка не зазіхає на будь-яку високу трибуну (літературну також) з егоїстичним умислом, бо прагне вільної розмови зі світом. Поміємо, розмова вдалася. Глухий не почує, сліпий не побачить — це літературна аксіома, а не суспільна драма чи й трагедія. Поезія — давно не навичка життя, громадою зорганізованого, а тільки ілюзія життя власного, Атлантида, яка не зникла й не зникне ніколи. Щаслива мить звільнення. Катарсис. Міра довірливості до людей і неможливості до себе. І щось таке, що, мабуть, завжди залишиться таємницею, попри всі потуги критиків і літературознавців до засадничих узагальнень, формули чи й закону.

"Якщо я грав, То грав самого себе..." — зізнається Микола Славинський. З такою грою в драматичний театр годі потикатися, таку гру витримує тільки поезія, на кону якої кожен "актор" наодинці з собою, і не треба зважати на будь-якого найславетнішого режисера, бо його — немає...

...Колись Пабло Пікассо запитали, чому він так хутко зрікається ним таки створених мистецьких напрямків, і художник відповів, що вони йому... обривають. Мені теж обривало читати детективи. Якщо ж комусь колись обридло їх писати, то й слава Богу... Крайше пізно, ніж ніколи!

• Олександр ШАРВАРОК, м. Київ

УНІКАЛЬНИЙ ЗБІРНИК

ФАКСИМІЛЬНИЙ «АВТОГРАФ»

Подібної книжки в Україні немає. Невсипущий письменник, активний просвітянин Микола Федунець здивував колеґ унікальним виданням "Зі сторінок "Автографа" (Хмельницький: 2005. — 64 с. Наклад — 1000 пр.).

Упродовж 14 років пан Микола збирав у саморобний зшиток записи відомих особистостей, із якими зустрічався на життєвих і творчих гонах. Дарчі побажання — про незнищенний дух нашої нації, про долю рідної мови, мистецтва, про українську історію та сучасність. "Перечитуючи їх, — каже Микола Федорович, — подумки повертаюся у збігло-часся, відновлюю в пам'яті обставини, коли занотовувалися ті чи інші міркування. Всі вони — неповторні". Так виник задум факсимільно розтиражувати сторінки рукотворного зошита окремою збіркою з кількарядковими біографічними даними про їхніх авторів. А започаткував "Автограф" Олесь Гончар 16 квітня 1991 р. словами "Україна воскресла!" Згодом у віночок любові до неї вклали свої одкровення Дмитро Павличко, Юрій Мушкетик, Ліна Костенко, Рауль Чілачава, Яр Славутич, Юрій Шевельов, Микола Руденко, Раїса Іванченко, Роман Іваничук, Павло Загребельний, Володимир Яворівський і багато інших митців. Серед політичних і державних діячів — В'ячеслав Чорновіл, Слава Стецько, Левко Лук'яненко, Микола Плав'юк, Борис Тарасюк.

"Щастя Вам і добра! Живіть і творіть во славу України!" — занотував співак Назарій Яремчук. Зболено зажурені, але водночас просвітлені надією у краще майбуття залишили літератору, а тепер і читачам, незабутні Анатолій Солов'яненко та Раїса Кириченко. Хвилюючий коментар дає автор про зустріч на Третньому всесвітньому форумі українців із майбутнім Президентом. "Сьогодні 10-та річниця любові України! Вірю в її будучність, у чудовий український люд. А коротко — щасливий, що мав можливість народитися на українській землі. Слава Україні! Слава українцям! Щиро — Ющенко. 18.08.01".

Після виходу книжки у світ власний зшиток із численними автографами М. Федунець передав до Хмельницького обласного літературного музею.

• Петро МАЛІШ, м. Хмельницький

ПОСТАТЬ

Коріння роду Ушинських принаймні за дідом-прадідом, лежить у землі Слобожанщини, в колишніх Охтирському й Лебединському повітах.

Георгій Осипович Ушинський був священиком, намісником відомого Охтирського Покровського собору. Відомого передусім своєю чудодійною іконою Божої матері. У період духовного спустошення за часів тоталітарного режиму вона зникла. Проте 1994 року повернулася до Охтирки з далекого Сан-Франциско.

В Охтирці минули дитячі літа, подальші роки життя багатьох представників цього роду — батька педагога Дмитра Григоровича, його дядьків Мойсея та Володимира, тіток — протоієрейші Уляни, дияконші Олени. Це відомо завдяки історичним документам, віднайденим автором цього листа у фондах Сумського обласного архіву. Матеріали були оприлюднені у статті “Костянтин Ушинський, його предки і нащадки” (“Освіта” — 1991, 26 листопада), моїх книжках “Костянтин Ушинський і Сумщина”, “Роде наш красний: Ушинський кризі призму століть”, видрукуваних відповідно в 1998 і 2001 роках.

Цікаво, що Мойсей був членом відомого на Слобожанщині культурно-просвітницького гуртка “Попівська академія” (за назвою колишнього хутора Полівка, нині територія с. Залізняка поблизу Сум) літератора О. О. Паліщина; приятелем В. Н. Каразіна, який, до речі, відряджав його до Харкова з дорученням заохотити місцевих дворян до пожертвувань на відкриття в цьому місті університету.

Справді, діяльність дядька-педагога була помітною на Слобожанщині. Підтвердження цьому — в листі О. О. Паліщина 1806 року, в якому він згадує М. Ушинського як

“Слов’яни — за мовою, фізіономією, стародавністю свого перебування в Європі, за здібністю до цивілізації, нарешті, за сприйнятливістю своєю — безперечно належать до європейських народів... Ми засвоїли собі державу — це створення Європи, величніше із усіх творінь людини. Довга і безбарвна історія приготувала нас до цього величезного переходу”.
К. Ушинський

УШИНСЬКИЙ — НАШ, І ЗА ПОХОДЖЕННЯМ, І ЗА ДУХОМ!

“старовинного, відсутнього вже члена Академії, де пам’ять про нього завжди люб’язна”.

А з Новгородом-Сіверським батька славного педагога пов’язало лише одруження з Любов’ю Степанівною, дочкою статського радника С. С. Карпинського, за якою Дмитро Григорович отримав хутори Солоний і Павловський, які нині вже стерті з лиця землі, та будинок на околиці міста над Десною, який зазнав такої ж сумної долі.

У ще одній згадці про К. Д. Ушинського вже бачимо не стільки прикрий помилку, як упереджений, усталений ще з часів радянської влади погляд на педагога. У книжці ставиться питання: “Вправе ли Украина называть его своим, гордиться его наследием?” Тут, безумовно, автор цих рядків намагався зробити вірогідним нищівний реверанс перед Москвою. Адже за минулих часів Ушинського вважали “великим русским педагогом”. Та цей реверанс вийшов незграбним, глибоко помилковим із наукової точки зору.

Нашим у XIX столітті вважали Ушинського М. П. Драгоманов (“читав би дуже потрібним переробити “Родное слово”... що було б тим легше, бо автор — Ушинський — сам чернігівець, деякі сказки і пословиці і т. д. малоруські”); Б. Д. Грінченко, хоча й виказував невдоволення, що “сей педагог, українець

родом, зробив з свого “Родного слова” московське слово”. Та хіба ми не знаємо, що численні українці різного фаху, поля діяльності вимушені були працювати поза Україною, звеличуючи славу Росії?

У XX столітті нашим вважав Ушинського П. Г. Тичина. З-під його пера вийшла стаття “У битві за народ” (“Як же саме удалось Ушинському... ідеї пронести через усе своє життя? Просто вже розум відмовляється розуміти: як могли в ті страшні часи жити й творити наші попередники?”). Очолюючи міністерство народної освіти в Україні, Тичина подбав про впорядкування могили педагога на його рідній землі — території Києво-Видубицького монастиря.

І нині всі національно свідомі українці вважають Ушинського нашим — і за плотьтю й за духом, і пишуться його спадщиною!

У книжці Л. Кучми “Україна — не Росія” йдеться: “По правде кажуть, он был типичный великодержавник”. Отакої!

Де ж це побачив автор книжки чи ті, хто був причетний до її написання? Чи не у факті написання Ушинським (за проханням імператриці) “Листів про виховання спадкоємця російського престолу”? “Листів”, у яких він стверджував: “Суспільство без висловлених суспільних переконань найнебезпечніше — це, власне, болото, зеленіюче, гладке, тихе, далеке від бур, з виду безпечне і навіть заманливе, але в якому, де не поставиш ногу, всюди провалюєшся і ніколи не знайдеш точки опори”.

Із глибини XIX століття педагог звертався до нас, людей століття XXI. І був стократ правий, прозорливий! “Суспільство без висловлених суспільних переконань” не могло жити! І буря (Помаранчева революція) піднялася!

Саме, здається, ці “Листи”, які слугували не монаршим, великодержавним ідеям, а стверджували невідворотність історичного ходу,

прогресу і безплідності насильства над народом, мав на увазі П. О. Кропоткін у “Записках революціонера”, коли писав, що: К. Д. Ушинський урятований “від участі багатьох талановитих людей того часу, тобто від заслання”.

А згадаймо рядки з лекції 25-річного професора К. Д. Ушинського перед студентами Ярославського Демидівського ліцею. Рядки, в яких він змальовував важкий, часто кривавий шлях, що довелося пройти його Отчому краю: “На малоросійській рівнині вперше виразно з’явилася й утвердилася поняття Русі: на ній воно прожило чвари князів; у ній воно збереглося під татарським, польським і московським володарюванням, бережене від усього чужого, як святиня, як дорогоцінна думка, заповідана найглибшою, найнепротяжливішою давниною”. А далі продовжував, що “малоросіяни нічим не поступилися росіянам зі свого самотнього характеру”. Берегінею ж своєї батьківщини Ушинський вважав рідне слово: “Коли зникає народна мова, народу немає більше”.

Констатуємо, що “немає насильства більш нестерпного, як те, яке бажає відняти в народі спадщину, створену незліченними поколіннями його відживших предків”, він мужньо, сміливо ставав на захист рідної мови. Напередодні горезвісного Валуєвського об’їзника 1863 року в “Педагогічних замітках про

“А наша багата південно-руська мелодійна, співуча мова, якою розмовляє не 200 тисяч, а 14 мільйонів народу, на якій існує така народна література, якою не може похвалитися жоден із народів, на якій ще недавно співав Шевченко, виганяється зі школи, як яка-небудь чума!”

Швейцарію (вересень 1862 р.)” Ушинський з осудом і болем писав: “А наша (підкреслення автора статті — В. Т.) багата південно-руська мелодійна, співуча мова, якою розмовляє не 200 тисяч, а 14 мільйонів народу, на якій існує така народна література, якою не може похвалитися жоден із народів, на якій ще недавно співав Шевченко, виганяється зі школи, як яка-небудь чума!”. З невимовним сумом він згадував малоросійських хлопчаків, “яких з першого ж дня починають ламати на великоруський лад”. “Така школа, — спостерігав Ушинський-педагог, — разом і дуже нем’яко наадає дитині, що вона не вдома, і не мудро, що школа з першого ж дня здається їй букою”. То була гірка правда.

Ось таким був Ушинський!

Він і в сьогоденні наш. Великий прозорливець, далекоглядний мислитель. Чого варті з цього приводу хоча б такі його слова: “Слов’яни — за мовою, фізіономією, стародавністю свого перебування в Європі, за здібністю до цивілізації, нарешті, за сприйнятливістю своєю — безперечно належать до європейських народів... Ми засвоїли собі державу — це створення Європи, величніше із усіх творінь людини. Довга і безбарвна історія приготувала нас до цього величезного переходу”.

Так зробимо ж входження в Європу мудро і своєчасно!

• **Віктор ТЕРЛЕЦЬКИЙ**, голова міської організації ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка, член НСПУ, м. Шостка

З ІСТОРІЇ “ПРОСВІТИ”

Мешканці східних теренів України через свою непоінформованість, іноді дорікають галичанам, що, мовляв, легко було зберігати мову в ідеальних умовах. На жаль, вони помиляються... У 2005 році товариству “Просвіта” в Долинському районі виповнюється 100 років, і зараз, як ніколи, є змога на опублікованих архівних документах ознайомитися з конкретними даними діяльності “Просвіти” на початку її становлення.

Зокрема в Галичині на противагу “Просвіті”, яку заснували народовці, 1874 р. московфільські провідники заснували так зване “Общество імені Качковського”. Згодом це “общество” перенесли до Львова, його організатором був письменник І. Наумович. У 1876 р. воно об’єднавало 4792 осіб, створило осередки по селах, свої читальні... М. Качковський був судовим радником, він розгортав і пропагував московфільство в 50 р. XIX ст. “Общество” його імені мало на меті привернути народ Галичини на бік московської ідеології, посіяти розбрат між людьми, але... Проти такою “Обществом ім. Качковського” стала передова “Просвіта”. Вона була створена раніше, ніж “Общество”, проте не встигла набутти розголосу серед мас. (Ус-

І В ГАЛИЧИНІ БУЛИ ТРУДНОЩІ...

становчі збори “Просвіти” відбулися у Львові 8 грудня 1868 р.). Боролася “Просвіта” й з ополаченням Галичини. Та зробити це було не так просто.

Потім “Просвіта” почала перемагати, створюючи численні осередки в Стрию, а також у селах Долинського р-ну, котрий належав до Львівської управи: Витвиці, Гошеві, Нарієві, Рахові... Це було відповідно у 1892, 1895, 1896, 1907 роках. У Долині — в 1905 році.

Цікаві факти з життя “Просвіти”, висвітлені в історії села Тяпче Долинського р-ну Івано-Франківщини, ввійшли в книгу “Тяпче”, яку впорядкував відомий прикарпатський журналіст М. Борис, а відомі активісти села Іван та Богдан Матвії подали безцінні факти з життя “Просвіти” в тому селі. А знамените воно тим, що саме в с. Тяпче працювала біля джерел “Просвіти” відома посестра Наталі Кобринської, письменниці й політична діячка Ольга Дучимінська. Саме О. Дучимінська, як учителька й патріотка, разом із вчителем Степаном Ломишем заснувала читальню “Просвіти” в с. Тяпче. Їм допоміг Гедемин Лисенецький — доктор, адвокат, голова “Просвіти”

в м. Болехів. До села Тяпче, а саме до Ольги Дучимінської, часто приїжджала Наталя Кобринська. До речі, Дучимінська створила в 1930 р. в селі також осередок “Союзу українок”, який проіснував до осені 1939 р. А ще — разом із Кобринською та Константиною Малицькою в 1912 р. О. Дучимінська започаткувала видання “Жіночої бібліотеки”. Розширену біографію письменниці та її діяльність подає журналіст Михайло Борис у книзі про село. До слова, школа у с. Тяпче найближчим часом носитиме ім’я Дучимінської. Зараз тут успішно діє її музей.

М. Борис у своїй розповіді про просвітян (“Сіячі зерна “Просвіти”) подає докладний матеріал і про соратника Дучимінської, теж засновника читальні “Просвіти” в Тяпчому, — Степана Ломиша, котрий заснував у селі й товариство “Сокол”. Розповідь цікава ще й тим, що книгу про село видав онук Степана Ломиша — Орест Кісь, котрий народився в с. Гошів Долинського р-ну, працював і жив свого часу в Долині й Івано-Франківську, а з 1975 р. — полтавець. Кандидат наук, заснував у Полтаві власну фірму. Доля його незвичайна: в 1997 р.

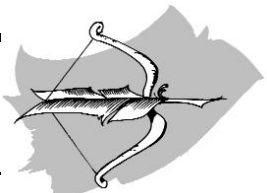
розшукав рідного батька — провідника УПА Івана Щегульського... Саме таке прізвище повинен був носити й Орест, але не судилося...

На 190 сторінках чудової краєзнавчої праці висвітленню діяльності “Просвіти” докладно виділено чільне місце. У книзі використано документальні твори й про УПА. Автори: Іван Матвіїв, Богдан Матвіїв, Юрій Долішній, Олена та Іван Долішні, Орест Кісь використали фотографії з їхніх сімейних альбомів та з альбомів інших мешканців села, а також світлини М. Бориса. Хвилює розповідь І. Матвієва “Шкільництво”. Особливо про утиски української мови поляками. Адже в 1932 році був виданий закон “Про реформу шкільництва у Польщі” (Галичина була під владою Польщі), який завдав великого удару українській школі, мові, слову. Більшість шкільних підручників пронизував польський дух, нав’язувалися книги польською мовою. Про історію України, її славу дітям розповідати в школі заборонялося. Шкільна влада звільняла кращих учителів-українців, патріотів. На їхнє місце посилала поляків, що ненавиділи все українське й намагалися ополаячити на-

селення. У 1934 р. поліцейська влада звільнила управителя школи, вже згадуваного Степана Ломиша, а замість нього прислала в Тяпче ворога всього українського — поляка Р. Слонінку. Підняти національну свідомість людей удалося лише завдяки просвітницькій роботі. Саме “Просвіта” видавала українські книжки й журнали, створила гуртки “Рідна школа”, “Сокол”, “Сільський господар”, “Союз українок”... Нині Тяпчанська школа — опорна школа в Долинському районі, село відоме за межами області.

...Як бачимо, непрості часи довелося пережити й галичанам. І лише завдяки великій свідомості, протестам проти нав’язування волі інших держав, любові до рідного слова (пісні, звичаїв) нас не вдалося зламати. Дуже шкода, що нині цього не розуміють деякі нардепи й намагаються проштовхнути у Верховній Раді сумнівні закони про державність мови однієї з нацменшин. Цікаво, що буде, коли кожна меншина вимагатиме того ж?

• **Надія ДИЧКА**, член НСПУ

У ПОШУКАХ ЗОЛОТОГО ВІКУ

На Хортиці. На тому березі вже XXI століття...

Дві з половиною тисячі років на землі, якою ходимо тепер ми, існувала трипільська цивілізація. Величезні міста з двоповерховими будинками, чудернацькі храми, щоденна праця, боротьба, шалений біг століть, — і тиша. Попіл і череп'я під землею. "Наступним суспільством знадобилися тисячоліття, щоб відновити на цій землі подібний рівень культури через довгі і темні віки", — пише історик Михайло Відейко у книзі "Трипільська цивілізація" (К.: Академперіодика, 2003).

Наша Атлантида... Такою молодю видається вона, коли сядеш на одній із брил Кам'яної Могили і подивившись у степ. "Це останець піщаника Сарматського моря третинного періоду. Мільйони років тому тут була піщаникова мілина. Пізніше, коли виникло Понти́йське море, на цьому місці утворилися вапнякові відкладення, в товщі яких було знайдено зуб кита. Ці відкладення й зараз добре простежуються на правому березі долини ріки Молочної, поблизу села Терпіння Мелітопольського району. Море пішло, запанувала пустеля. З'явилася червоно-бура глина, яка містила в собі залізо й марганець. Згодом тут утворилася западина ріки Прамолочної. Її вода проникла у глиб землі, а оксиди заліза і марганцю виходили на поверхню піску сарматського горизонту, утворюючи кам'янисту породу. Так поступово на цьому місці виник піщаників моноліт", — розповідає директор історико-археологічного заповідника "Кам'яна Могила" Борис Михайлов на сторінках однойменного фотоальбому (К.: Такі справи, 2003).

Із плином часу моноліт перетворився на пагорб із химерно нагромаджених кам'яних брил. Учений вважає, що саме його дивовижне розташування серед степу вразило уяву первісної людини як щось фантастичне, неземне. З тих пір Кам'яна Могила впродовж тисячоліть завжди була храмом.

"Епіцентром збору чи розповсюдження чогось, нам невідомого, був цей величний природний феномен?" — розмірковує науковець. Дати відповідь на це запитання могли б унікальні петрогліфи в його печерах і гротах — мовчазні свідки століть, давніші за єгипетські піраміди...

Нещодавно здійснилася моя давня мрія — побувати на Кам'яній Могили. У подорож запросила громада рідновірів, а точніше — Віталій Михайлович Ващенко, який органі-

зував паломництво до язичницьких святинь.

У Києві тоді саме знімали "пома-ранчевий" уряд. Кипіли пристрасті, у боротьбі сповзали маски, тьмяні-ли сподівання й хотілося втекти — у щось велике, талановите, непроми-нальне... На цю саму хвилю, певно, був налаштований весь наш автобус. Дорогою читали поезію, говорили про Трипільля, давні часи, де все було краще, ніж сьогодні. Здавалося, що варто лише відродити давні звичаї і вірування — і знову настане Золотий вік...

Хортиця зустріла красою і тишею. Небо, скелі, Дніпро, замислені рибалки над водою, стоптані стежки... На місці, де, за легендою, загинув князь Святослав, волхвиня Галина Лозко провела поминальний обряд. У них усе навпаки: якщо християни шанують його матір Ольгу й сина Володимира, то язичники вважають героєм Святослава, який не зміг прийняти Христа. Саме в цьому місці історії, після загибелі Святослава й хрещення Русі його сином, язичники бачать початок усіх наших поразок. Ми пішли "не тим" шляхом — і боги відвернулися.

Рідновіри старанно відтворювали обряд, палили вогонь, здіймали руки й славили своїх богів. Але на тлі справжнього неба і справжнього Дніпра дійство видавалося радше якоюсь постановкою. Важко було позбутися відчуття штучності, натягнутості й... марності зусиль. Чимось це нагадувало логіку наших пращурів, які клали своїх небіжчиків у позу ембріона — для вічного життя...

Давнє поселення на "дорозі" мосту через Хортицю

На Хортиці ми відвідали декілька язичницьких святилищ, на одному з них рідновіри знову провели свій обряд, на інших просто молилися, читали лекції... Найбільше вразило поселення епохи бронзи, яке зовсім нещодавно знайшли на "дорозі" того сумнозвісного мосту через Хортицю. Сама історія вийшла наперед! Утім, як розповідає волхв Запорізького краю Світосвіт Пашник, будівельників така "деталь" не зупиняє. Розглядають два варіанти: або "законсервувати" пам'ятку під майбутнім мостом, або... перенести до музею.

...Кам'яна Могила постала величю гігантських брил і тією глибокою тишею, що й на Хортиці. Вона й

церах і гротах, берегли свої таємниці давні знаки і символи, а звернувшись до блискучим покровом розкинулися орнаменти інших світів...

Нікому не хотілося спати. Співали, розмовляли. Валентина Ковальська із тріо "Золоті ключі" згадувала зйомки фільму "Пропала грамота" з Іваном Миколайчуком. Яке було нереально красиве село, як шалено літали по ньому коні... І чим той вік не золотий?

Говорили про нашу історію, перебирали епохи й зупинялися в тому ж таки Трипільлі. Зі слів поставав загублений глиняний рай, у який варто лише знайти дорогу...

А може, ми теж отак для когось станемо Золотим віком, загубле-

Галина Лозко проводить обряд на Кам'яній Могили

справді видається чимось нереальним, виростаючи посеред рівнини. Коли заходиш у її володіння, просто не можеш думати про побут, речі минулі, політику... Слухаєш віки — і чуєш тільки Мовчання.

Потім настала ніч, і химерне каміння заповнило весь простір. Ми лежали серед нього й дивилися на зорі. Здавалось, у самому центрі Всесвіту. Під нами, в незримих пе-

ним раєм? Час відкине все тимчасове й залишиться тільки щось найголовніше, якого тепер, може, й самі не бачимо?

У вже згадуваній книжці Михайла Відейка є цікаве спостереження про "ренесанс" давніх орнаментів на схилі трипільської історії. "Криза, яку переживало суспільство, вимагала для подолання мобілізації всіх резервів, у тому числі й предківських Знаків та Магії. За два тисячоліття, напевне, склалися певні уявлення про минулі часи як про Золотий вік, коли всі жили в добробуті та достатку. Отже, знаки тих часів були наймогутніші, і вони тепер мали врятувати, захистити, допомогти. Так трипільці майже повністю відмовилися від колишньої знакової системи і повернулися до знаків Золотого Віку". Наче про нас. Потім учений пише, що дива не відбулося — трипільці так і не змогли відповісти на нові виклики цивілізації, — але тут паралелей проводити не хотілося б...

Що ж то були за орнаменти, якими давні мудреці хотіли вберегти свій народ? Це знаки безконечності. Вічного життя через безліч повторень і перетворень...

Марія ЛИТВИН

СЛОВО Прогресу

Засновник:
Всеукраїнське товариство "Прогрес" імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА
Ярема ГОЯН
Павло МОВЧАН
Анатолій ПОГРІБНИЙ
Олександр ПОНОМАРІВ
Іван ЮЩУК

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
278-63-69

Відділ мови
Олександра ТКАЧ
270-55-57

Відділ літератури
Уляна ГЛІБЧУК
270-55-57

Відділ культури
Марія ЛИТВИН
270-55-57

Відділ просвітницької роботи
Ольга СКРИПКИНА
279-49-47

Спеціальний кореспондент
Радміла КОРЖ
279-39-55

Літературний редактор
Тамара МАРТ
279-49-47

Відділ коректури
Тетяна МИХАЙЛЕНКО
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail:
slovo_prosvity@ukr.net

http://
slovo.prosvita.com.ua

Індекс газети
"Слово Прогресу" — 30617

Видруковано з готових фотоформ на комбінаті "Преса України" у середу.
Зам. № 3301240

Загальний наклад — 32800

Листування з читачами — тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

При використанні наших публікацій посилання на "Слово Прогресу" обов'язкове.

Передплатна ціна, враховуючи поштові послуги:
на місяць — 3,29 грн.
на 3 місяці — 9,59 грн.
на 1 рік — 37,86 грн.

МОЯ ГАЗЕТА

Шановна редакціє!

Газету “Слово Просвіти” передплачую з тих пір, як вона з’явилася в поштових каталогах сільських відділень зв’язку. Це моя улюблена і найкраща газета, яка задовольняє всі мої моральні та духовні потреби. Я — людина похилого віку: пережила страшний голодомор 1933-го, коли по селах люди вимирали цілими вулицями, пережила криваві передвоєнні роки, коли винищувалися “вороги народу щасливої країни рад”, а фактично винищувалося свідоме українство, пережила й німецьку окупацію. Влітку 1942 року, коли мені було 14 років, — померла моя мати, а весною 1944-го при визволенні Естонії загинув батько. Після вигнання німців із нашого району, на колгоспному полі разом із подругою тягала на собі борону, бо на той час не вистачало ні коней, ні механіки для польових робіт. Не кращим було “щасливе” колгоспне життя і в повоєнні роки. Колгосп завжди залишався колгоспом, а селяни несли тяжкий хрест своєї долі — долі колгоспних рабів, які з примусу імперських наглядачів мусили ще й вихваляти на всі лади вожда “всіх племен і народів”, катюгу Сталіна. Як у страшному сні, все пережила за свої довгі роки, і таки на схилі літ дочекалася проголошення незалежної України і переконана, що колись Україна буде могутньою, багатою і щасливою країною. Ніколи не скаржилася на свою долю, бо знаю: що людині дано, то все від Бога. Всі свої помисли і думи пов’язую з Богом, і в молитвах до Нього зберігаю спокій і блаженність своєї душі. Опублікуйте, будь ласка, мій вірш на сторінках вашої і моєї газети, який я перетворила на пісню і співаю на мотив, тільки мені одній відомий.

*О, Боже, наш Ти милосердний,
До Тебе молилось усі:
І всі благання ми возносим
Від свого серця і душі.*

*До кого ж, Боже,
нам звернутись,
Прохати щастя і добра
Своїй знедоленій Україні,
Крім Тебе, нашого Творця.
Ти, всемогутній наш Владико,
Творець всесвітнього життя,
Подай Ти нам свої щедроті,
Для нас і нашого буття.*

*Ти будь високим охоронцем,
Нашої долі і життя,
Бо наша ненька-Україна
Живе, як тая сирота.*

*О Боже, милий і єдиний,
Ти охоронець всіх удов —
Прийми і неньку Україну
Під свій блаженніший покров.*

*О Боже, наш Ти милосердний,
Вкраїну нашу Ти храни,
Від яничарів і чужинців,
Вдову убогу збережи.*

*Не дай загинуть Україні,
І своє ім'я загубити,
Пошли їй, мучениці, долю,
І без наручників пожити.*

• **Ольга МІЩЕНКО,**
с. Переяславське,
Переяслав-
Хмельницького р-ну
Київської обл.

ПЕРЕДПЛАТА-2006

Дорогі співвітчизники!
Просвіт'яни незалежної України!
Розпочалася передплата всеукраїнського просвіт'янського культурологічного тижневика “Слово Просвіти” на 2006 рік.
Передплатіть “Слово Просвіти” самі та заігуйте зробити це ваших однодумців.
Передплатний індекс — 30617.
Передплату приймають усі відділення зв’язку “Укрпошти”. Сторінка в “Каталозі” — 130-та.
Вартість передплати разом із поштовими витратами:
на рік — 37 грн. 86 коп.;
на півроку — 19 грн. 18 коп.;
на місяць — 3 грн. 38 коп.

ОБРАЗОК НА ЗГАДКУ

Дорога. Як завжди, не встигаю. Зупиняю на трасі старенький автобус і їду. Завтра, за вихідний, потрібно встигнути з дружиною на шкільний базар — накупити своїм хлопцям різного приладдя: зошитів і книжок, бо старший уже в одинадцятому, менший — у п’ятому. Поспішаю, море неvirішених справ і проблем, що своїм вантажем кожного дня звальюються на заклопотану голову. Закуняв, та перед самісіньким містом прокинувся: моя сусідка мирно й солодко спить, певне, на дощ, бо відчуваю, як крутить ноги. Кінець літа, залишилося два дні до осені, почалися дощі з грозами.

Через прохід, на крісло вперед, сидить повна жінка старшого віку зі смуглявим підлітком, певне, циганка. Вони мені ще зразу впали в око, бо це рідкість для нашої місцевості. Переді мною, за високою спинкою крісла, — чорноволосе дівча. Нахилиюсь, аби краще розглянути його. Таке гарнісіньке, хоч сплюну, щоб не наврочити: з великими чорними очима, довгими віями, ямочками на щічках, лялечка та й годі, куди тій Барбі! Ось такий — віночок на голівку, українську вишиванку — і на білборда, з соняхом у руках або короваєм на білому квітчастому рушнику й підписати величезними буквами — УКРАЇНОЧКА. Дівча одягнуте в акуратний спортивний костюмчик, через трубочку п’є “Манго”. Циганка привітно усміхається та розпитує її.

Чую, дівча розповідає про олімпіаду в Афінах. Піднімає догори кирпатого носа і говорить:

ПЕРШИЙ ДЗВОНИК

Присвячується директору Тульчинської школи-інтернату В. М. Друм та його дружині — директору Тульчинського СПТУ № 47 Т. П. Друм.

— Наша країна в командному заліку серед двохсот країн-учасниць з усього світу займає сьоме місце...

Потім я чую, що дівчинка їде сама з Вінниці в Тульчин. Вони говорять уже хвилин п’ять, і така увага циганки до дитини насторожує мене і викликає підозру...

— А де твоя мама? — запитує циганка.

— Моя мама померла, — сумно відповідає мала.

— А тато?

— Тато?... Тато почав пити горілку, і його задушили бомжі, а мене тоді забрали в школу-інтернат, де я зараз живу, — по-дорослому розповідає щебетуха. Трішки помовчала, а потім радісно каже:

— А післязавтра буде перший дзвоник, і я піду в перший клас. Нам уже навіть купили портфелики, говорять, такі гарні, на застібках, он як у того хлопчика, — вона показує рученям у бік водія, де якась мама з дитиною зібралася виходити і стоїть наповноті біля дверей. — Вихователька дзвонила до хресної і розповідала, що в нас уже все є: і форма, і букварики, і кожному дадуть пенал з олівцями, фарбами та ручкою... Циганка помітила, що я уважно прислухаюсь

ДЕНЬ ВЧИТЕЛЯ

Відсвяткували свій вступ у доросле життя випускники 2005 року.

А ми, випускники 1955 року — 50-літній ювілей свого дорослого життя...

У перший клас ми пішли в рік Перемоги, 1945 року. Прийшли до школи без книжок, без зошитів, без портфеля... хто з торбинкою, дбайливо пошитою і вишитою мамою чи бабусею, чи тіткою зі шматочків тканини, а хто просто — з аркушем паперу чи клаптиком газети, — щоб було на чому писати... Книжок на весь клас було 2—3... Але всі бажали вчитися. Окрім навчання, ми допомагали своїм мамам, бабусям. А ще ходили садити дерева: біля театру (тепер Будинок культури), на схилах Старого міста; виступали з концертами перед пораненими в шпиталях. Після війни їх було декілька в нашому Кам’янці-Подільському. Наше місто називають тепер “квітка на камені”, а після війни була — суцільна руйна...

Весною і восени всі школярі ходили прибирати наш прекрасний лісопарк, що тягнеться вздовж стрімких кам’янистих берегів річки Смотрич, яка оперізує Старе місто. А береги ж високі — 20—30 метрів заввишки!

Майже в усіх дітей батьки не повернулися з фронту. Важко було. Нам здавалося, що іншого, кращого життя вже ніколи не буде.

Наша школа, тоді Кам’янець-Подільська 59-а залізнична середня школа, була невелика. Але нам було дуже добре, гарно й тепло у школі. Наша перша вчителька — Тетяна Іванівна Петрушина. Ми її дуже любили і поважали. Вона, на щастя, і сьогодні з нами відзначала наш “золотий ювілей” від початку нашого дорослого життя — випуску 1955 р. Ми надзвичайно їй вдячні за любов і ласку. Вона ж навчила нас читати, писати, мислити, цінувати особистість, бути доброзичливими, вдячними, справдливими, толерантними.

У старших класах “другою мамою” стала для нас Анна Степанівна Столяр — прекрасний педагог! Наслідуючи “нашу Аннушку”, багато однокласників стали педагогами: Галя Коротинська, Таня Косарева, Броня Збрицька, Галя Свідерська, Са-

ЗОЛОТИЙ ЮВІЛЕЙ

ша Шиманський, Надя Галицька.

“Наша Аннушка” згодом стала директором школи, розбудувала її. Це вже прекрасна будівля із просторими, світлими кабінетами, навчальними класами. На сьогоднішній день школа має статус гімназії.

У кожного із 42 випускників 1955 року 59-ї залізничної школи по-різному склався життєвий шлях: 22 випускники здобули вищу освіту, 20 — середню спеціальну. Наші випускники трудилися в Україні, Росії, Прибалтиці, Середній Азії, на ціліні, на Крайній Півночі, Далекому Сході.

На жаль, не всі дожили до нашого ювілею, а троє не мали змоги приїхати...

Тисячі кілометрів і годин налітав наш однокласник Славко Чуриков; надали медичну допомогу тисячам людей наші однокласники-медики Ніна Нарольська, Шура Скринник, Рита Розборська, Галя Химера, Антон Рутинський. Свої знання і вміння у справу будівництва житлових будинків, об’єктів промисловості вклали Толя Монастирський, Оля Рудик, Алла Кривченко. У торгово-економічній сфері трудилися Віта Дзюбаба, Надя Парагайло. Піднімали сільське господарство Оля Левницька, Толя Атаманюк, Толя Міщенко, Роза Драгомирецька. У сфері економіки — Люда Левчук, Майя Рутковська, Оля Завадська, Коля Ясинецький, Валя Ружицька. На залізничній станції працював Володя Рачковський.

Хвилюючою була зустріч,

і вона стала розповідати про свою хрещену з таким благоговінням, любов’ю і приязню, що можна було подумати, що її хрещена — справжня казкова фея.

Вчителька не зустріла. Допмагаю нести валізу.

— А як тебе зовуть?

— Зовуть мене Настя! — шебече миле створіння. Ми дійшли до перехрестя.

— Ой!.. — сміється вона. — Дивіться, дивіться... Підкова! Нахилиється і бере в руки стару, зношену підкову, яку, певне, вимила з узбіччя на дорогу вчорашня злива. — На щастя! На щастя!.. Танцює радісно, по-дитячому. Бере в мене з рук валізу і кладе туди підкову.

— Тобі й так важко, а ти нестимеш ще цю залізку!

— Ні! Ні! Я обов’язково заберу... Донесу і повішу у своїй кімнаті. Хай буде! Ви ж знаєте — знайдена підкова приносить щастя. Правда?

— Так, — сумно погоджуюсь я, і думаю: “Бери, сонечко, бери. Будь щаслива, бо воно так тобі потрібне, це просте людське щастя, і якщо не допоможуть люди, то хай хоч допоможе підкова...”

Потім, напівдороги, я відчув погляд. Обернувся. Біля брами школи-інтернату, яку мені було ще добре видно, стояла Настя і, видно, її вчителька, що вибігла зустрічати. Вони махали мені на прощання руками. У прайв руці вчительки була Настина валіза.

• **В. КЛАПІЙ,**
с. Кирнасівка Тульчинського району
Вінницької обл.

НЕ МОЖУ МОВЧАТИ!

Хто б що не казав, а ми наївно-дитинна нація. Той, хто обізнаний з історичними реаліями, знає, що українці ніколи не зазіхали на сусідів, навпаки — од нас відчленували етнічні землі (Підляшшя, Берестейщина, Кубань та ін., але ми й до сьогодні не виставляємо будь-яких претензій, натомість маємо проблему з островами: Зміїним чи, скажімо, Тузлюю.

Якщо бодай побіжно оглянути нашу минувшину, то незаперечний факт, що наші пращури були неабиякими вояками (достатньо згадати козацьку добу), однак не вміли чи не змогли відстояти незалежність власної держави, оскільки на заваді стояв отой наївно-дитинний характер.

Таких фактів можна навести чимало. Але я зупинюся на одному. Після лютневої революції Україні пощастило зорганізувати УНР. Більшовики, захопивши владу, попервах офіційно визнали її, але невдовзі Ленін разом із Троцьким (останній навіть скомпонував десять іудських заповідей, як поводитися агресором супроти вкраїнського населення) відправили цілу армату розбійників на чолі з горезвісним Муравйовим в Україну. Жорстоко розправляючись із населенням, вона нарешті дісталася до стольного граду на Дніпрі. Як засвідчували сучасники, озброєні розбишаки цілий тиждень безкарно шастали напідпиту вулицями Києва, розстрілюючи всіх, хто був у вишиванці, мав козацькі вуся чи розмовляв українською мовою. Цей злочинний акт добре відомий історикам.

Ці реалії безпосередньо стосуються й мовного питання, оскільки останнім часом шовіністи й політики наполегливо вимагають узаконити російську мову як другу державну чи принаймні офіційно визнати як домінуючу повсюдного використання, що означає одне й те ж. Здобувши наприкінці минулого століття незалежність, ми знову ж таки жили дитинно-наївною ілюзією, що нарешті маємо не чужинську, а свою державу, в якій, як писав Великий Кобзар, «і правда, і воля».

Але не так сталося, як гадалося. Загаломовідомо, що мова — то душа нації, її повітря й етнічна закономірність; зникає мова — зникає і народ. Це прописні істини. Всі без винятку завойовники, щоб підкорити той чи той етнос, насамперед намагаються витравити з пам'яті традиції і насадити свою мову. Відтак народ стає населенням, що складається з манкуртів, а простіше — бджолиною сім'єю, в якій загинула матка.

П'ятиколонники постійно ратують, що в Україні «притесняють російський язык». У таких випадках кажуть: треба і совість мати, «господа защитники». Я не аналізуватиму ситуації на Лівобережній Україні — вона відома всім. Суцільна русифікація відбувається і на правому березі Дніпра. Навіть у таких областях, як Житомирська, Вінницька, Хмельницька, котрі територіально належать до західного регіону, в

районних та обласних центрах повсюди домінує російська мова.

Яскравим прикладом русифікації є столиця незалежної держави. Пройдіться вулицями, зайдіть у будь-яку установу, і ви майже не почувете рідної мови. На всіх без винятку розкладках лише російськомовні газети, книги, журнали, іноземною мовою заповнені радіохвилі, телевізійні канали. Навіть за советів пропорційність ЗМІ регулювалася тоталітарною системою, надаючи перевагу національним виданням; за незалежної України все стало навпаки.

Більшість республік після розпаду імперії СРСР пішли іншим, ніж Україна, шляхом. Маю на увазі прибалтійські країни, територію і населення яких можна прирівняти до окремих наших областей. Візьмімо, для прикладу, Ес-

Але біда не в цьому. Коли НАН України створила комісію з правопису української мови, щоб якоюсь мірою устатбілізувати мовознавчі структури, піднявся несусвітний шарварок, зосібна на шпальтах російськомовних видань. Серед піонерів виявився «великий знавець мовознавства» (колись таким вважали Сталіна) П. Толочко. Замість того, щоб займатися археологічними вислідами та об'єктивно визначити дату заснування Києва, він як місяць почав навчати мовознавців чистоти української мови; це рівнозначно, щоб чоботар учив традиційного пасічника, як доглядати бджіл. Після таких публікацій п. Кучма своїм указом зліквідував комісію, попередньо ним же затверджену.

Серед найбільших прибічників двомовності є представники п'ятої колонії. Але

ЩО, ПОВЕРТАЄМОСЯ ДО ПАРОДІЙНИХ ШТЕПСЕЛІВ І ТАРАПУНЬОК?

Фото з архіву «СП»

тонію, де етнічне населення на момент здобуття незалежності ледь сягало 50 %. Однак естонці зуміли обрати в керівні органи національних речників, які прийняли закон, згідно з яким кожен, хто проживає на терені їхньої держави, має обов'язково вивчити тамтешню мову; для того, щоб влаштуватися на державну службу будь-якого рівня, мусиш скласти іспит на знання естонської мови. Ми знаємо, який шарварок вчинили іноетнічники, в тому числі й українці: писали в усі інстанції прокламації, організовували мітинги і протести, а російський уряд надсилав ноти і погрози; натомість естонці спокійно робили свою справу, і нині всі прищеплені вивчили чи освоюють мову корінної нації і не думають повертатися на свою «обітовану землю». Подібні акції відбулися також у Латвії та Литві.

У нас усе навпаки. Попередні президенти, аби набрати додаткові голоси, на передвиборах обіцяли впровадити другу державну мову — російську. Особливо у цьому постарався пан Кучма. Він хоч і не встиг зі своєю леді уфіційнити закон, але мови народу, від імені якого репрезентував Україну, так і не освоїв, ковтаючи закінчення в кожному слові.

їх ще якось можна зрозуміти. Але ж в одну дуду з ними грають і так звані «прогресивні соціалісти» та комуністи. Особливо це стосується П. Симоненка.

Усім нам відомий його «винахід», коли він і К^о «охрещували» національно свідомих українців зловісним ярликом — «нашистами». Я досі дивуюся, чому нашоукраїнці не відшукали зятому комуністові чіткого відповідника — «комшисти», бо саме цей термін відповідає більшовицькій ідеології — фашисти знищували і розстрілювали людей на теренах інших держав, а комуністи лешинсько-сталінського пошибу свій власний (маю на оці тих, хто жив на теренах СРСР) народ. То хто для України був зловісним ворогом?

Зверніть увагу: у Верховній Раді майже всі комуністи, у тому числі і їхній лідер, виступають чужинською мовою. Усе, що стосується національного усвідомлення, у тому числі й мови, сприймається як «буржуазний націоналізм». Помаранчева революція для них — національна зрада, а тому ще не встиг новий президент облаштувати робочий стіл, як господар Симоненко назвав новий уряд «предателем». За нормальних умов тільки за

це варто було б притягнути до кримінальної відповідальності. Відтак злочинну партію, яку він очолює, маємо йменувати не КПУ, а комуністична партія в Україні, котру як антиукраїнську і провокаційну та антинародну викинути на задвірочок та вчинити над нею всенародний суд.

Із комуністами все зрозуміло: їхня ідеологія залишається незмінною — все, що створило людство, «руйнувати до основань», а на кістках побудувати «світле майбутнє», усiane гулагами і концтаборами. Це ми вже проходили. Дивує інше: ми вельми тішилися, що пліч-о-пліч на Майдані Незалежності під час Помаранчевої революції з нами стояли соціалісти на чолі з О. Морозом, а тут раптом дізнаємося, що Олександр Олександрович домагається від Верховної Ради прийняти проект постанови, у якій пропонується узаконити російську мову як другу державну, а нині наполягає на вирішенні мовного питання ще до виборів.

Чим керувався лідер соціалістів — здогадатися неважко. У такий дешевий кон'юктурний спосіб він сподівається набрати перед виборами додаткові бали на сході України. Але ще невідомо, чи більше він здобуде голосів, ніж втратить. Натомість йому варто було б знати офіційну статистику, яка засвідчує плачевний стан української мови. Російська мова заповнила 70 % засобів масової інформації, книжковий ринок у нас заповнений на 90 % книжками, завезеними з Росії. У багатьох містах і селищах південно-східних областей України і в Криму майже немає українських шкіл. Українське шкільництво витіснене на маргінес у Донецьку, Харкові, Луганську, Миколаєві. Ці регіони позбавлені необхідного для українців, які там живуть, забезпечення українськомовними засобами масової інформації, книжками і підручниками.

Фото Оксани Цезури

Натомість у Росії, де проживає близько десяти мільйонів етнічних українців (це найбільша нацменшина в РФ), жодної школи, жодної газети. І ніхто з них не ставить питання про другу, себто українську державну мову на теренах північного сусіда. У нас же все навпаки. Російськомовні видання в Україні рясніють статтями на так званий захист російської мови. Наведу лише один приклад. У газеті «Сегодня» (15.04.05) з'явилася публікація В. Єфімова з Артемівська, де він пише (цитую за оригіналом): «Один основной язык в государстве — это не национальная идея, а националистическая (?). Единственная доктрина Украины — это два государственных языка, украинский и русский, это две культуры, которые взаимно обогащают друг друга, неужели вы этого не чувствуете?»

Відчуваємо, господин Єфімов, ой як відчуваємо як взаємозбагачувала нас шовіністська ідеологія упродовж понад трьохсот літ. Щоб не бути голослівним, наведу «унікальний» циркуляр полтавського губернатора, виданий 1923 р. в історичному збірнику «Русское прошлое». Ось його текст:

«Полтавский губернатор фон Багговут в докладе министру внутренних дел (4 февраля 1914 г.) следующим образом суммировал те меры, строгое осуществление которых привело бы к уничтожению украинской народности:

- 1) Определять на должность учителей, по возможности, только великороссов;
- 2) На должности инженеров и директоров народных училищ назначать исключительно великороссов;
- 3) Всякого учителя, проявляющего склонность к украинскому, немедленно устранять;
- 4) Составить правдивую историю малорусского народа, в которой разъяснить, что «украина» это «окраина» государства в былые времена;
- 5) Установить обязательные экскурсии учащихся всех учебных заведений в Мос-

кву, Нижний Новгород и другие исторические местности, но не в Киев;

6) Совершенно не допускать общеобразовательных курсов для учащихся;

7) Обратит особое внимание на сельское духовенство и его политические убеждения: благочинных назначать с особым разбором, во главе епархий ставить архиереев исключительно великороссов, причем твердых и энергичных; оказывать самое крутое давление на тех из священников, которые заражены украинофильством: епархиальных наблюдателей за школами назначать исключительно великороссов;

8) Обратит особое внимание на семинарии и ставит во главе их ректорами исключительно великороссов, удаляя других; учебный персонал должен быть только из великороссов; за семинарии надо взяться и искоренить гнездившийся в них дух украинства;

9) Необходимо субсидировать некоторые газеты в Киеве, Харькове, Полтаве, Екатеринославе и др. с целью борьбы против украинцев; в газетах указывать тождество великороссов с украинцами и объяснять, что малорусский язык образовался путем колонизации русского языка в прежние времена; разъяснить, что Украина — означает окраину России и Польши и что никогда украинского народа не было; доказывать необходимость великорусского языка, как общегосударственного и литературного, что малорусский язык, как простонародный не имеет литературы, ни будущности;

10) Всеми способами искоренять употребление названий «Украина» и «украинский»;

11) Стараться, чтобы евреи не примкнули к украинскому движению — выселять их из сельских местностей, не образовывать новых местечек и мешать экономическому росту еврейства;

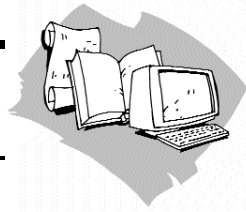
12) Вообще на разные должности не допускать людей, которые когда-либо, хотя бы и в отдаленном прошлом, имели соприкосновение с украинским элементом».

Як кажуть у таких випадках: ні більше, ні менше. Зрештою, тут немає нічого дивного, адже для російського імперіалізму це природна стихія, його ество і основна мета.

А ось лише незначна кількість офіційних заборон стосовно української мови.

1626 рік. Київський митрополит Йосиф Краківський склав акфіст до св. Варвари. Москва дозволила, але з умовою його перекладу російською мовою. Синод наказав митрополитові України позбирати з усіх церков України книги старого українського друку, а замість них завести московські видання.

1627 рік. Указом царя московського Олексія Михайловича та його батька патріарха Філарета звелено було книги українського друку зібрати і на пожежах спалити із суворого заборону будь-коли купувати українські книги в майбутньому. Так, у Москві спалено «Учительське євангеліє» Транквіліона-Ставровського разом з іншими його авторами та «Катехизис» Лаврентія-Зизанія Тустановського.

1669 рік. Після Люблінської унії гоніння на українські книги, надруковані на польській території.

1672 рік. Указ про заборону в усіх містах усіх чинів людина тримати в себе вдома на території Польщі відкрито чи таємно українського друку книги, а хто їх має, тим суворо наказано приносити і здавати воєводи, місцевому правителю.

1690 рік. Московський патріарх Іоаким указом заборонив усе українське письменство, а І том книги “Четві-мінеї” Данила Заточника звелено спалити.

1693 рік. Лист Московського патріарха до Києво-Печерської лаври про заборону будь-яких книг українською мовою.

1709 рік. Указ Петра I про заборону друку книг українською мовою, а книги, друковані церковно-слов'янською, звернути з російським виданням, щоб у них ніякої різниці не було.

1724 рік. Друкарня Києво-Печерської лаври општрафована на одну тисячу карбованців за друк книг, не у всьому схожих з великоросійськими. На таку ж суму і за таку ж “провину” општрафовано і Чернігівську друкарню, яка пізніше переехала до Москви.

1729 рік. Наказ Петра I про перенес в Україні державних постанов та розпоряджень з української мови на російську.

1740 рік. Російською імператрицею Анною Іванівною створено правління гетьманського уряду під керівництвом московського князя Олексія Шаховського та запроваджено російську мову у діловодстві на території України. Переписи 1740—1748 рр. свідчать, що в семи полках Гетьманщини на 1094 села припало 866 шкіл із викладанням українською мовою. У 1804 р. було видано царський указ, який заборонив навчання українською мовою. Результати національного гніту одразу позначилися на стані освіти в Україні. Уже перепис 1897 р. показав, що на 100 осіб було лише 13 письменних.

1743 рік. Наказ Синоду Київському митрополитові Самуїлу Милославському ввести в Києво-Могилянській академії та в усіх школах України російської мови викладання, в результаті чого на Лівобережжі зникло 866 українських шкіл.

1763 рік. Указ Катерини II про заборону викладати українською мовою у Києво-Могилянській академії.

1764 рік. Скасування Катериною II українського гетьманства, з ним — ліквідація українських навчально-культурних закладів та усунення від влади українськомовних чиновників.

1765 рік. Ліквідація Катериною II козацького устрою на Слобожанщині та козацьких шкіл.

1766 рік. Синод видав суворий указ Києво-Печерській лаврі друкувати лише ті книги, які в московській друкарні друкуються та апробовані Синодом.

1769 рік. Синод заборонив Києво-Печерській лаврі друкувати букварі українською мовою і наказав відібрати у людей ті букварі, які вже були на руках.

1782 рік. Катериною II створено комісію для заведен-

ня в Росії народних училищ, завданням якої було запровадження єдиної форми навчання та викладання російської мови в усіх школах імперії.

1784 рік. Синод наказує митрополитові Київському і Галицькому Самуїлу карати студентів та звільняти з роботи учителів Києво-Могилянської академії за відхід від російської мови.

1785 рік. Наказ Катерини II по всіх церквах імперії правити службу Божу російською мовою. Російська мова заведена по всіх школах України.

1789 рік. У Петербурзі з ініціативи Катерини II видано “Порівняльний словник усіх мов”, у якому українська мова значиться як російська, спотворена польською.

1811 рік. Закриття Києво-Могилянської академії.

1847 рік. Розгром Кирило-Мефодіївського братства.

1853 рік. Покалічено видання “Літопису” Граб'янки.

1862 рік. Позакрито українські недільні школи. Припинилось видання українського літературного та науково-політичного журналу “Основа”.

1863 рік. Валуєвський циркуляр: “Української мови не було, немає і бути не може, а хто цього не розуміє, той ворог Росії”.

1869 рік. Прийнято закон, згідно з яким чиновникам усіх відомств призначалася значна доплата за русифікацію.

1876 рік. Емський указ. Заборона ввозу українських книг із-за кордону, заборона підписувати українські тексти під нотами, заборона українських вистав. Не випадково хор М. Лисенка змусили співати у концерті українську народну пісню “Дощик” французькою мовою.

1888 рік. Указ Олександра III “Про заборону вживання в офіційних установах української мови та хрещення українськими іменами”.

1889 рік. У Києві, на археологічному з'їзді, дозволено читати реферати всіма мовами, крім української.

1895 рік. Заборона української читанки та українських книг для дітей.

1903 рік. На відкритті пам'ятника І. Котляревському у Полтаві заборонено промови українською мовою.

1905 рік. Кабінет міністрів Росії відкинув прохання Київського та Харківського університетів про відміну заборони української мови, визначаючи це несвоечасним.

1906 і 1907 роки. Закриття “Просвіти” в Одесі та Миколаєві.

1910 рік. Указ Столипіна про зарахування українців до розряду іногородніх і про заборону будь-яких українських організацій.

1914 рік. Указ Миколи II про заборону української преси.

1922 рік. Ліквідація “Просвіт” на Кубані, в Зеленому Клину та в інших місцях проживання українців.

1929 рік. Арешт українських науковців та духовенства, заміна їх російськомовними.

1933 рік. Телеграма Сталіна про припинення українізації і знищення більшості українських письменників.

1938 рік. Постанова ЦК КП(б)У про обов'язкове вивчення у школах республіки російської мови.

1946 рік. Постанова Ради Міністрів Радянського Союзу “Про затвердження українського правопису, наближеного до російського”.

1958 рік. Постанова Пленуму ЦК КПРС про перехід українських шкіл на російську мову викладання. 17.IV.1959 р. відповідну Постанову прийняла Верховна Рада УРСР.

1961 рік. XXII з'їзд КПРС. Нова програма партії про “злиття націй” в єдиний радянський, тобто російськомовний, народ.

1962 рік. Репресії проти захисників української мови.

1970 рік. Наказ Міністерства освіти СРСР про написання і захист усіх дисертацій лише російською мовою. Затвердження тільки в Москві.

1978 рік. Колегія Міносвіти УРСР. Директива “Про вдосконалення вивчення російської мови в українських школах”.

1983 рік. Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів Радянського Союзу “Про поліпшення вивчення російської мови у школах республік”. Доплата за викладання російською мовою 15 % та поділ класів.

1989 рік. Постанова ЦК КПРС “Про єдину офіційну загально-державну мову в Радянському Союзі — російську”. Те ж — у проекті Конституції М. Горбачова.

1989 рік. Верховна Рада Радянського Союзу. Закон про мови народів Радянського Союзу закріплює за російською мовою статус офіційної на всій території Союзу.

Так що, панове уболівальники, яку мову маємо захищати: російську в Україні чи українську в Україні?

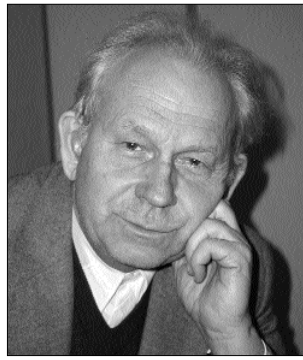
P.S. Свого часу Т. Шевченко писав: не так ті вороженьки, як свої же люди. За офіційними джерелами, нині у Верховній Раді відлежуються аж 12 проектів про впровадження другої офіційної мови — російської. Серед них і поданий п. Морозом, який, між іншим, не цурається писати вірші українською мовою. Невже у депутатів, яких обрав народ, немає важливіших питань, як двомовність?

Але найбільше дивує, що високопосадовці з оточення В. Ющенка також прилучаються до цієї невдячної справи, щоб розробити і затвердити перелік територій з “іншомовним” населенням, котре, без сумніву, призведе до розколу України. Хіба для цього ми виходили на Майдан Незалежності наприкінці минулого року? Президент і його команда офіційно заявили про орієнтацію на Європу. То чому ми не беремо за приклад цивілізовані країни (Англію, Францію, Німеччину, Польщу, зрештою, Прибалтійські держави), в яких не дбають про двомовність, а роблять усе, аби розквітала державна мова. Про це говорять і 10 стаття нашої Конституції.

Тут доречно згадати відомий вислів В. Яворівського: що ж ми за народ такий? Невже й надалі колінукуватимемо перед кожним українським фобом і повернемося в своїй незалежній державі до пародійних штепселів і таралунок?

Василь СКУРАТІВСЬКИЙ

ХАРКІВСЬКА «ПРОСВІТА» ТАКИ ДОЧЕКАЛАСЯ МОЛОДІ

— **Анатолію Миколайовичу, розкажіть про заходи, що їх проводить очолювана Вами харківська “Просвіта”.**

— Усього й не згадаєш. Перш за все ми проводимо загальнодержавні заходи та заходи, пов'язані з ушануванням пам'ятних місць. Ще 1989 року вперше в Україні встановили символ Голодомору 1933—1934 років. Таким символом став дубовий хрест. На відкриття пам'ятного знака приїздила київська капела кобзарів. Важливою подією стало символічне відновлення могили Миколи Хвильового, адже цвинтар, на якому він був похований, знесли ще за радянської влади. У серпні ми брали участь у нараді директорів Українського конгресу вільних українців. Зараз готуємося до святкування 14 жовтня Дня козацтва, або Дня війська українського.

Великого значення ми надаємо видавничій діяльності. Нашу дитячу газету “Журавлик” передплатують своїм дітям батьки по всій Україні. Видаємо також українські книжки, адже якісної патріотично спрямованої літератури українцям сьогодні не вистачає. Цього року, наприклад, ми видали спомини доньки Івана Франка Анни Франко. На перше видання спогадів (книжка вперше була надрукована в Америці в 1956 році) наші працівники натрапили випадково у просвітнянській книгозбірні. Книжка настільки сподобалася, що ми вирішили видати її у себе — для українського читача. Цього року в нас вийшло і четверте видання книги “Геноцид, голодомор 1933—1934 рр.”.

Підготували до друку розвідку “Харківські стежки Лесі Українки”. Це своєрідна енциклопедія про близьких, родичів, знайомих Лесі Українки, про те, як склалася їхня доля. Написала книжку наша активістка Ганна Столярова, яка за фахом, до речі, — інженер. Робота надзвичайно цікава. Кілька місяців тому ми передали твір до видавництва “Просвіта”, тепер чекаємо його виходу у світ. У київське видавництво “Просвіта” ми передали також працю з давньої історії України. Маємо ще багато задумів і навіть підготовлених текстів. Жаль тільки — коштів бракує. Шукаємо спонсорів, щоб видати прекрасну роботу про Степана Руданського. Написала її, як це не дивно, школярка із Криму. Як тільки з'явиться можливість, обов'язково видамо цю книжку. Лежить матеріал і про Григорія Сковороду. Дуже хотілося б, аби ці видання побачили світ, тим паче, що Г. Сковорода мешкав у Харкові та області. Та й для мешканців інших регіонів це було б цікаво, адже подібних видань поки що в Україні ніхто, на жаль, не робить.

— **Де шукаєте кошти на видання книжок?**

Нерідко сьогодні закидають “Просвіті” і відірваність від молодіжних інтересів, і несучасність, і немодність. Але що б там не казали, до харківської “Просвіти” українська молодь тягнеться. Ми вирішили з'ясувати секрети оновлення товариства. Ви-являється, секретів тут немає, просто нарешті підросли “свіжі” просвіт'яни — активні, ініціативні, патріотичні, незаангажовані радянською ідеологією. Про співпрацю поколінь журналістці “Слова Просвіти” розповів голова харківської “Просвіти” Анатолій Миколайович КИДРАТЕНКО.

— Оскільки ми не маємо права ставити комерційну мету, то не маємо й угод із книгарнями. Видані книжки не продаємо. Ми їх роздаємо або ж розсилаємо. Де беремо гроші? Знаходимо різними способами. В основному жертвують благодійники. Вони ж бачать, що ми робимо потрібну справу, тому й допомагають. Інколи у виданні ми вказуємо імена меценатів. Інколи самі благодійники відмовляються від цього, як, скажімо, у книжці про Голодомор.

— **Ви організовуєте “Просвіту” й у районах, чи не так?**

— “Просвіту” в районах ми організовуємо або ж реорганізовуємо, якщо вона слабка. Дуже радіємо, коли приходять у “Просвіту” молоді люди (двадцять п'ять—двадцять семи років), які практично виростили у нас на очах. Як особистості вони фактично сформувалися в незалежній Україні. Сьогодні ця молодь тягнеться до нас, і я був приємно здивований, що в Україні з'явилися молоді люди, які прагнуть співпрацювати з нами, які створюють молодіжні організації. Коли ми розпочинали свою діяльність, ми не були у юному віці. Пройшов час, але замінили собі не бачили. Усім працівникам “Просвіти” було за шістдесят. Зараз у товаристві почалося оновлення. Прийшли молоді енергійні люди. Якось до мене підійшов двадцяти—двадцятидворічний юнак і сказав, що треба організовувати районну “Просвіту”. Дуже радісно, що приходять такі активні молоді люди. А от активістів віком 35—50 років у наших лавах немає. Нашим просвіт'янам або за шістдесят років, або до тридцяти.

— **Окрім браку коштів на видання літератури, які труднощі має оновлена харківська “Просвіта”?**

— Трудність полягає в тому, що місцева влада взагалі намагається не помічати українців, ніби нас і не існує. У зв'язку з цим нам непросто працювати. Минулого року під час президентських перегонів харківська “Просвіта” зазнала переслідувань. Через те, що ми друкували листівки на підтримку Віктора Ющенка, наші книжки про українську мову, на комп'ютери накладали арешт, намагалися забрати й різograf. Але забрати різograf їм не вдалося, бо ми його сховали. Забирали всі речі під гаслом боротьби з економічною злочинністю. Уявляєте, “Просвіту” звинуватили в економічних злочинах. Насправді ж ми були незручні для тогочасної влади. Через чотири місяці книжки “Просвіти” повернули, але ж скільки випито крові!

— **Як змінилася ситуація за нинішньої влади? Не розчаровані подіями після Помаранчевої революції?**

— Звичайно, ми розраховували на те, що, коли прийде нова українська влада, вона допоможе нам. Але, на жаль, ми цього не бачимо. Залишилися практично всі старі кадри, а якщо й замінили когось, то ніяких зрушень це не принесло. Хіба що в гірший бік. Як кажуть, замінили шило на мило. Ось був губернатором Харківської області Кушнар'єв. Яким він не був, але він їхав у райони і говорив українською мовою. Тепер губернатор Аваков Арсен Борисович, великий бізнесмен. Він їде в район, де всі без винятку школи українськомовні, і звертається до мешканців іноземною мовою. Скажіть, як на нього дивитиметься населення? Як сприйматиме високого представника Президента і Прем'єр-міністра?

Хоча сказати, що я розчарований, не можу. Деяко так змінилося. Цього року, наприклад, уперше за багато літ у Харківській національній університет на “гостродефіцитні” факультети, такі, як економічний, юридичний, іноземних мов, можна було вступити без хабаря. Це вже перемога. Зрушення є і, я певен, будуть. Просто ті зміни, на які ми сподівалися, не сталися так швидко, як би того хотілося. Але тут розчаровуватися не треба.

Я вам скажу так: десь 1994 року був такий час, коли обласна “Просвіта” друкувала листівки на підтримку Мороза Степана Григоровича. Він був комуністом, але ситуація склалася така, що конкурент його на посаду секретаря райради був ще гіршим варіантом. Ми деякою мірою посприяли тому, щоб Степан Григорович, колишній секретар райкому, став секретарем райради. Після виборів я мав можливість спілкуватися з ним. Під час розмови він сказав дуже цікаву річ: не може бути держави без ідеології. “От у нас була комуністична держава, була і комуністична ідеологія, — сказав він. — Цього немає, і вже не буде. Але ж ідеологія все одно мусить бути. І саме “Просвіта” має взяти на себе ідеологізацію української держави”.

Так сказав колишній секретар райкому. І він має рацію. Ідеологія мусить бути в державі. За радянських часів був секретар райкому з ідеології, існували відділи з ідеології, відповідні посади, кошти — все було. Зараз цього немає. Я не бачу в державі ідеології. Переводсім мусить бути українська ідеологія, а її немає. І, на жаль, після нашої революції вона не з'явилася. Її у нас відняли, перехопили. Але нічого, з молодими людьми, які прийшли до нас у “Просвіту”, ми переможемо і змінимо ситуацію на краще.

Розмову веде
Ольга СКРИПКИНА

Лесьа ЧОРНОПИСЬКА:

“К оли думаю про покоління шістдесятників — поряд зі знаковими постатями Симоненка, Стуса, Вінграновського, Чорновола одразу згадую батька, його друзів, десятки ровесників-однодумців, що були, на перший погляд, невидимою, але дуже основою духовної піраміди шістдесятництва.

Вони були переконані, що жити їм припало в переломний час, так приблизно, як зараз вважають 20—30-річні. Ще дітьми пережили післявоєнні лихі роки з “боротьбою проти бандерівщини”, становлення колгоспів, далі розвінчання Сталіна і брєжнєвські заморозки після хрущовської відлиги, дожили до незалежності, а багато хто — й до Помаранчевої революції. Такі хлопці з Підкарпаття, ровесником і краєним яких був мій тато, народилися у війну або за кілька років до неї. І на мале вразливе серце лягала потужна хвиля вражень від побаченого й пережитого. Певно, того б вистачило не на одне покоління, не на один роман-епопею, не на одну симфонію. Певно, не кожне людське серце спроможне після такого нагромадження недитячих переживань битися дуже довго. Не стверджуватиму, але й це, може, причина того, що з покоління шістдесятників, на жаль, багатьом удалося дожити лише до шістдесяти...

Антон Михайлович Чернопиский — учитель української мови з покутського села Вільхівці. Простий непростий чоловік. Усе життя жив із пісню, з поезією, з мовою, якої 30 років навчав дітей у школі, з рідним маленьким селом коло Дністра, його людьми, його лісами, чистою водою в криничках. Це все складало його світ, його життя, його цінності — вантаж, без якого справжнього Вчителя не буває. Народився 1941 року, за чотири роки до смерті свого батька, котрий після Першої світової війни та Українсько-польської війни 1918—1919 рр. повернувся калікою до села на рідний ґрунт (садибу) — як кажуть у Стефаникових краях, — де не застав ні батька, ні матері. Пос-

ПРОСТИЙ НЕПРОСТИЙ ЧОЛОВІК, АНТОН МИХАЙЛОВИЧ

ватав найкращу й найроботячішу дівку в окрузі. Тільки догадуватися Меланії та Михайлові не довелося, — вічні хвороби загнали чоловіка в могилу, а Меланку лишили з чотирма дітьми. Найменший Антось мав тоді 4 роки, але запам'ятав, як під дощем, босоніж ішов розкисною дорогою на цвинтар “за дедом...”

Що він, “певно, буде вченим” (себто, освіченим), сказала баба-повитуха, ще коли перший раз купала немовля: “Має великий талант — дала му в руки списаний папір, то дуже mocno за него тримавсі...” Відтоді, певно, серце до книжки й прикипіло. Читав усе життя, зібрав чималу бібліотеку, якою користувалися всі односельці як громадською. До Книжки намагався прихилити кожного, в кому бачив хоч малу іскру зацікавленості.

Після закінчення Чернівецького університету не вступав до аспірантури, куди його запрошували, і не хотів робити комсомольської чи письменницької кар'єри, хоч активно друкувався в обласній пресі, писав вірші, пісні. Хочеш рухатися вгору — вступи до партії — всім відоме правило, за яким він не грав. “Я хочу до себе в село, хочу одружитися з простою

сільською Нимидорою...” — казав однокурсникам.

Так і зробив. Пішов, як жартував про себе, “франковим чорноробом” на рідну ниву. Може, й шкодував потім. Не за тим, що присвятив життя сільському вчителюванню — тяжкій, невдячній праці. Шкодував за можливостями самореалізації. Але тоді в місті, наприкінці 60-их, сільському за вихованням, хоч і аристократичному за духом хлопцеві кортіло додому, де все було справжнім, не фальшивим.

Маленьке сільце, сотня учнів у школі. Учні з його уроків винесли не лише ази граматики, а й багато іншої науки. Науки жити серцем, жити з усмішкою на устах, навіть коли в душі від болю немає живого місця. Жити для ближнього, жити для землі, яка тебе народила, без компромісів із совістю. Ці Божі істини подавалися без моралізаторства й настанов. То було і Слово, то був і Дух, що переймався не на вербальному, а на якомусь іншому рівні.

У школі, в сільській громаді, в колі інтелігенції завжди, при всій своїй скромності, був помітний і поважаний. З яким запалом відроджував сільську “Просвіту”, співав у сільському хорі, ставив шкільні вистави й готував випускників до навчання у вищих школах...

Багатьох на схилі літ турбує, чи не замало статків надбав, а він карався, що цілком не зміг відкритися і сказати людям те, що виношував у собі все життя, відкладав до пенсії, — мовляв, тоді час буде, тоді й писатиму на повну силу. Але часу відміряли лише на вчителювання... У прощальному слові про нього, перед велелюддям, в яке, здавалося, зібралися всі від старого до малого в селі, керівник райвно і побра-

тим Орест Юрковський казав: він мав великий талант, міг стати великим ученим чи письменником, великим політиком чи дипломатом, але він вибрав вас і присвятився скромній, та дуже благородній праці задля вас — учительству... Його книга — його мрія — залишилася ненаписаною. Її так само він передав своїм учням...”

Антон ЧОРНОПИСЬКИЙ

ПОЕЗІЇ РІЗНИХ ЛІТ

Падає листя — проста прозаїчність.
Це не фіксують ніякі біографи.
Падають зорі, приречені вічності,
На небесах залишивши автографи.

Падають яблука, гупають лунко
У вересневі задумливі ночі,
Падають перші юначі цілунки
На губенята несмілі дівочі.

Падають зорі у води бездонні,
Хмара на заході блідне і тане...
Сплять невідомі маленькі Ньютони,
В путь вирушають малі Магеллани.

Капають, капають зоряні перли,
Линуть безгучно величні хорали...
Довбуша скеля обрйї підперла,
Щоби небесная стеля не впала.
ДОЛЯ

Коли навкруг вітри вовками вили,
А від розпуки

й жаху стигла кров,
Коли безчестились собори і могили,
То він ішов...

Коли ж нарешті буря вгамувалась,
І степ сплюндрований заливсь прибоем трав,
Коли від радості і мертві оживали,
То він вмирив.

ЛІТНІЙ ЕТЮД

Пробито листя променів шпильками,
Вмира від спраги картопляний цвіт..
Мале дівчатко грається ляльками
І дивиться напружено у світ.

Навколо тиша. Поховались кури.
Лиш бджоли чинять вічний ритуал.
І вихор несподівано закурить,
Вгамовуючи злість свою чи шал.

Дрімає сонях, наче від наркозу,
Ввіткнувши в рідну землю посошок,
А оси п'ють солодкий сік-фруктозу
З розбитих і напівгнилих грушок.

Десь каркнула ворона між гілками.
Метких курчаток загубивши слід...
Мала людина грається ляльками
І дивиться стривожено у світ.

21.12.82 р.

МОНОЛОГ ПЕРЕД ПОРТРЕТОМ ДОНІ...

24 вересня 2005 року в автомобільній катастрофі загинула солістка фольклорного гурту “Дай, Боже” Ярослава Мельник.

Гірко, коли йде з життя людина. Страшенно боляче і важко, коли раптово обривається життєвий шлях талановитої дівчини у розквіті сил, повної потужної енергії і творчих планів.

Розділяючи трагічну втрату батьків, молодшої сестри Соломії, колектив редакції “Слово Просвіти” висловлює глибокі і щирі співчуття родині Мельників і надає свої шпальти для слів прощання. Хай ніколи не в'януть квіти пам'яті на твоїй дівочій могилі, Ярославо!

женого хору ім. Г. Г. Верьовки. З першого дня заснування гурту “Дай, Боже” п. Ольгою Мельник, Ярослава була його солісткою. Об'їздила з колективом майже всю Європу.

З шести років навчалася й успішно закінчила спеціалізовану музичну школу для обдарованих дітей імені М. В. Лисенка по класу фортепіано (клас заслуженої артистки України Наталії Толбіго).

У 10 років, як талановита дитина з України, була запрошена в США, де виступала з симфонічним оркестром, виконуючи також українські пісні. У ній жила потужна енергія, сила предків, адже вона надзвичайно точно відтворювала вокальну автентичну манеру виконання, була ніби своєрідним духовним провідником між минулим і сучасним.

2003 р. Ярослава закінчила Київську національну музичну академію імені П. І. Чайковського.

У цій надзвичайно талановитій дівчині поєднувалися академічна музика, народна

традиція і сучасна українська музика. Була лауреатом фестивалю “Червона рута” (1997 р. у дуеті “Автентичне життя” з Іванною Барабаш), а згодом активно допомагала в організації та проведенні цього фестивалю батькові п. Тарасу Мельнику, працюючи у журі та відбіркових турах конкурсантів.

Останні роки — активна творча діяльність у гурті “Дай, Боже”. На початку вересня солістками “Дай, Боже” записано компакт-диск “Українське коло”.

Вона забрала з собою понад 500 народних пісень (мала абсолютний музичний слух і унікальну пам'ять).

У день загибелі, зранку, ще встигла зробити чотири найскладніші розшифровки народних пісень. Усього з-під її руки вийшло понад 200 розшифровок — увесь дівочий репертуар “Дай, Боже!”.

Улюбленою пісню була “Полетів Іван під небеси”.

Полетіла й наша Ясочка під небеси...

Царство тобі небесне і вічний спокій, донечко! Україна тебе не забуде!

НЕ ДІЖДАТИСЬ З ЦІЄЇ ДОРОГИ

ЯСЯ, ЯСЕНЬКА, ЯСОЧКА, ЯСЮША, так її пестливо називали. А по-іншому й не можна було звертатися — її глибокі, пронизливі сіро-блакитні очі завжди випромінювали світло і виявляли дитячий захват, наївність і чистоту. Вона була легка, повітряна, якась неземна.

Не можу усвідомити, що більше не почую її голосу — ніжного і завжди привітного, що ми вже ніколи не зустрінемося, не поговоримо про майбутні плани, нові ідеї, її захоплення джазом і фольклором. І хоча ми бачилися не так часто, я відчувала надзвичайну близькість із цією дівчиною, а за веселістю бачила незрозумілі для мене смутки і печаль. “Яка журба, який біль у 27 років!” — думалося мені. Я не знаходила відповіді, мабуть, цього не знала і сама Яся. “Сумно-весела” — так охарактеризувала її потім. Я готова була завжди надати свою підтримку, вдихнути в неї віру, впевненість, поділитися досвідом. Залишилося багато невимовленого, і після наших зустрічей я продовжувала вести з нею внутрішній діалог.

Як поет, побачила її складну суперечливу натуру, тонку, вразливу, похливу душу. Ось такою я уявила Ясю і подарувала їй віршований портрет. Ось такою залишилася вона в моїй пам'яті:

*Мелодійність, гармонія терцій,
Джаз, автентика: Ясю — це ти.
Навстіж щире відчине серце,
Кришталевий зразок чистоти.
Любиш в одязі стиль еклектичний,
Є модерн в ньому, класика, фолк.
Ти спонтанна, легка, нелогічна,
Із волоссям, ніжнішим за шовк.
Ти — святкова феєрія, свято
В хаотичному вирі життя.
Хай же ця невеличка посвята
Врієноважить твої почуття.*

Не можу повірити, що Ясі вже немає. Здається, вона десь поміж нас. Тільки поїхала кудись далеко-далеко, і не сказала, чи надовго...

Вікторія ВАПЬКОВА

ПЛАЧ ПО ДОЦЦІ

*Моя донечко, моя княгинечко,
Та якого ж ти собі князя одібрала
Такого тайного,
що й мені не об'явила?
Стрічайте, мої родителі,
мою донечку,
І прибирайте їй містечко біля себе,
І доглядайте, як я доглядала!
Де ж ті вітри набралися,
Що на вишеньці
листочки позривали!*

У День великого християнського свята Воздвиження Чесного і Животворчого хреста Господнього (у народі — Здвиження) прощалися з улюбленою Ясочкою. Цього дня у вирій відлітає остання пташка, яка й забрала з собою нашу дитину. Відсунувся білий, літній світ, та темінь освітлює Божий Хрест і пам'ять, яка не вмирає, бо перед очима — назавжди — молода князівна у весільному вінку і білому вельоні і вишиванці...

Ми віримо, що на Благовіщення, весною, з першою пташкою повернеться і твоя душа, ріденька. Про це нагадають пісні та обряди, які ти так любила... Прости і прощай, дорога Ясочко. Ми винні, що не вберегли тебе. Спочивай із Богом і нехай земля тобі буде пухом!

* * *

*Сьогодні перша ніч, коли одна,
Без тебе, доно, я лягаю спати.
Твоя порожня постіль... і вона
Тебе не буде більше зігрівати.
Залишив сон мене. Не йде. Не йде...
Як усвідомити: “Була людина...”
Студена, нежива, холодна — де
Відпочиваєш ти, моя дитино?
Питаю чорну ніч: “Хіба, хіба
Так важко встати,
жити, просто бути?”
Та ніч сама — оглухла і сліпа —
Болючих слів моїх їй не почути...
Сьогодні перша ніч, коли одна...*

Ольга РУТКОВСЬКА

З ЧОГО ВІН ПРОРОСТАЄ?
Колишній військовий диригент, яким у студентські роки я опікувався в психіатричній лікарні, перед випискою розкрив свій соціальний винахід: моральні карти. Козирної масті немає, зате “дійових осіб” не по чотири, а по п’ять: п’ять валетів, п’ять тузів. На п’ятому намальовані всі чотири масті, і він може бити всіх менших чи рівних за рангом, але старших — ні. Диригент підсмикнув штани і подивився запитливо: второпав я чи ні. Не второпав. Він спохмурнів: “У звичайних картах козирна шістка б’є туза, то це добре?” Я: “Для шістки добре”. Він: “А для вас як?” Відповідаю: “Коли шістка моя...” “Давайте інакше, — запропонував бідолашний диригент, — приходять козирний лейтенант і дає генералові в морду. Це нормально? Отож! Генерал-піхотинець, лейтенант — кагебешник, а в мене моральні карти, без козирів”. Не такий уже й божевільний...

Людина — дивовижний витвір природи. Її розум і душа незбагненні для неї самої. Свіість, любов і думка, посилюючись навазем, творять потугу, якої — до Людини — не знав Усесвіт. Важко уявити шляхетний чин, для якого забракло б людині доброти, інтелекту чи мужності.

Людина — дивовижний витвір природи: важко уявити мерзоту, на яку вона не здатна. Все почалося з Каїна... А може й раніше — з Адама і Єви, які першими порушили тодішній моральний закон. 1748 року Честерфілд писав: “Людина складається із сили різноманітних елементів. Кожен має загальні для всіх складники: розум, волю, пристрасть та принади, проте їх комбінації в різних людей настільки різні, що на цьому ґрунті виникає велике розмаїття характерів. Керувати всім мусив би розум, але таке трапляється рідко...” Утім, вивчаючи “характери”, не мусимо забувати про умови й спосіб життя, в яких живуть люди: “І зглянувся Господь на Авеля й на жертву його, а на Каїна й на жертву його не зглянувся”. Чи Каїн знайшов би інший привід і підняв би руку на брата, якби Бог не лишив його своєї ласки? Чи й Авель убив би брата, якби саме його, а не Каїна, Бог позбавив благословення? Утім, хто вірує, таких питань не має, і благо йому.

Офіційна криміналістика (принаймні совєцька і та, що в нас так важко народжується з її лона) — хоч і має справу зі специфічною публікою — тримається переважно бадьорих гасел: переробимо світ, змінимо життя — і злочини зникнуть (злочинець Ленін писав “отомрут”). Філософи — хоча спілкуються з порядними людьми в окулярах і в лисинах — налаштовані здебільшого песимістично.

На брак песимізму не може поскаржитись і я. Якщо не є довольними ті дії, які спричиняються незнанням чи примусом, писав Аристотель, то довольними назвемо ті, витоки яких можна відшукаати всередині людини: немає підстав називати вимушеними чини, що сталися під впливом пристрасного або сильного бажання... А якщо “пристрасть” — це гроші, а “сильне бажання” — неповнолітні дівчатка в коротких спідничках? Розуміємо поведінку “хакера”, який нишпорить в Інтернеті з метою вкрати дешичку грошей, але навіщо сушати голови розумники, продукуючи комп’ютерні інформаційні “віруси”, шкідливі й безглузді, як довгоносики на бураках?

КРИМІНАЛ

Єдина втіха — надія на те, що ми ще не знаємо чогось дуже важливого і світлого про людську натуру. Чоловіка, який кинувся в крижану воду, щоб урятувати небережного малюка, слушно називаємо героєм. Але так вчинив би і перший-ліпший дорослий павіан. То, може, ми успадкували від них щось окрім пазурів, ікол та шерсті? Зарозумілість і зверхність примушує нас здобутки тваринної етики вважати виключно людськими. Дарма, бо не ми їх навчили шляхетності, а вони нас. “Майстер опудал, облудал пташних, // втиснувши в очі дві горошини, // ти підіймаєш крила на кпини, // їх підпираючи на пачичини. // В птичому царстві застиглого лету // що ти відтвориєш — власні прикмети?” (Павло Мовчан). Пращури собак були такими, яких хотів природний добір. Ми переробили їх на свій копил. Собаки є такими, якими люди хотіли їх бачити в процесі штучного добору. Собаки такі, якими є ми. Ми є такі, як наші собаки. Людина — звір, тварина, але **кримінал проростає не з того, що люди мають забагато тваринного, а з того, що тваринності нам бракує**. Йдеться про усталені правила “соціально доцільної поведінки” (детальніше див. у моїй монографії “Людина і злочин”, Київ, 1997). Асортимент людських чинів визначається насамперед вихованням, а не інстинктами — але інстинкти формуються еволюцією впродовж незліченних поко-

ліль, а наші “вихователі” бувають випадковими і дуже різними...

ПО ТОЙ БІК СОРОМУ
Як свідчить енциклопедія, **сором** — це емоційний стан людини, що характеризується самоосудженням на підставі внутрішнього конфлікту між здійсненням (або передбачуванним) вчинком і нормами моралі чи закону. Останні нерозривно пов’язані з **совістю**, яка бере на себе тягар вибору між добром і злом. У побутовій мові поняття сорому й совісті розрізняються нечітко (Чехов: “Хорошему человеку и перед кошкой совестно”), хоча філософи кажуть, що соромно — перед кимось, а совісно — перед собою. Так чи інакше 200 тис. наших співгромадян щороку плюють і на совість, і на сором, і навіть на закон (табл.1), який регламентує лише те, про що йдеться в 3—4 біблійних заповідях, і не торкається решти людських норм. “Стабільність” кількості засуджених

(зокрема тих, що скоїли вбивство чи замах на життя) — один із проявів тієї “стабільності”, якою утішилася колишня влада і яку, скидається, не вміє подолати влада нова. На цьому тлі не дуже радує зменшення на кількасот згвалтувань і хуліганських вибриків, бо не обійшлося тут без апатії громадян і громадян, які втратили надію на міліцію й суди (і перестали звертатися до них у пошуках сатисфакції). Боюся, що це стосується і крадіжок: пограбування та розбої ростуть собі й ростуть, а ось красти чомусь стали — начебто — менше. Можна подумати, що все вже вкрати, але ж це стосується гігантів типу “Криворіжсталі”; гаманці, корови і державна земля подекуди ще є.

Випарами криміналу просякнуте саме повітря України. “Беспредел”, “дерибан”, “крыша”, “откат”, “крутой” (немає сенсу перекладати “феню” нашою мовою) — це з лексикону бізнесменів і політиків, лікарів і пацієнтів. Хлопчак на лавці під моїми вікнами п’ють пиво і, сказати б, розчулено співають: “Нары и пара-

рівнявши першу й другу таблиці, можемо зробити висновок про “кругообіг криміналу” в державі. Щороку в “зону” завозять 200 тис. — а там все’дно лишається 150 тис., відтак таких же 200 тис. (за винятком тих, що повбивалися навазем чи померли від туберкульозу) йдуть між бачи (“На волю — з чистою совістю!”). 2—2,5 тис. “зеків” — діти, але це в минулому: сьогодні маємо неповнолітніх в’язнів уже 3,5 тис. Із початку нинішнього року діти скоїли майже 17 тис. злочинів, із них понад 10 тис. — тяжкі. На обліку міліції перебувають 12 тис. тих, кого засуджено умовно та з випробувальним терміном. Вочевидь, ви здогадуєтесь, шановні читачі, якого типу вишкіл здобувають хлопчак в колоніях; якого типу особистість виростає в багатьох сиротинцях (інтернатах); ким стають безпритульні (“вуличні”) діти, кількість котрих нікому не відома.

У розвідках західних фахівців із тематики, про яку йдеться, вже кілька разів я бачив фотокопію шкільного атестата юного Вінстона Черчілля з записом “Поведінка — винятково погана”. На жаль, той “атестат”, який мають тисячі (а якщо не дурити себе неточною статистикою — сотні тисяч) наших дітлахів, не дозволяє сподіватися на їхні подальші життєві досягнення. Мусимо бути свідомими того, що через 10—20 років можемо мати в суспільстві такий прошарок безповоротно криміналізованого люду, що Європа буде змушена відгородитися від нас колючим дротом. А високі паркани довкола садіб теперішніх скоробагатків ні їх самих, ні їхніх дітей та онуків не врятують від стихії “беспредела”. **СИСТЕМОЇ ПОЛІТИКИ СТОСОВНО ПРОФІЛАКТИКИ ДИТЯЧОЇ БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ Й ЗЛОЧИННОСТІ В ДЕРЖАВІ НЕ БУЛО Й НЕМАЄ**. Я схилию голову перед тією малечею — Настею Овчар, яка продемонструвала найкращі риси, притаманні людській натурі. Але мене обурює пропагандистське шоу, яке довкола її першого шкільного дня організували дві високоповажні дами і десяток телеканалів.

Насамкінець — коротка довідка. Японія є країною, виховання дітей у якій ґрунтується на “культурі сорому”, тоді як США спирається на “культуру провини й покарання”. Так ось: за один і той же рік в Америці було скоєно 10 728 убивств (на 229 млн. людності), а в Японії — 48 убивств (населення — 120 млн.). В Україні мораль колись трималася не на тому, що чорт страшний, а на тому, що Бог є добрий. Не “Бог покарає”, а “що люди скажуть” було стрижнем моральності. Зруйнувавши храми, більшовики виїли шмат народного серця, але остаточно занапалили людей, коли украли у селян землю: або здохни, або кради в колгоспі. **КРАЛИ БЕЗ СОРОМУ**. Перепрошую в читачів за дослівний виклад “співанки”, яку давним-давно почув у поліському селі: “Слухай, Ленін! Слухай, Сталін! // Ми вже с...ти перестали. // Дяка нашій рідній власті — // Хочем їсти, підем красти”.

Якщо відверто, не покладаю жодних надій на шкільний курс християнської етики. “Культура сорому”, це насамперед “культура родини”. Що діється з інститутом сім’ї в Україні? Про це — окрема розмова.

• **Володимир ВОЙТЕНКО**, професор

ТОЙ, ХТО У ТЮРМІ СИДИТЬ
Як свідчить табл. 2, “стабільно” маємо за ґратами 150 тис. співвітчизників. По-

